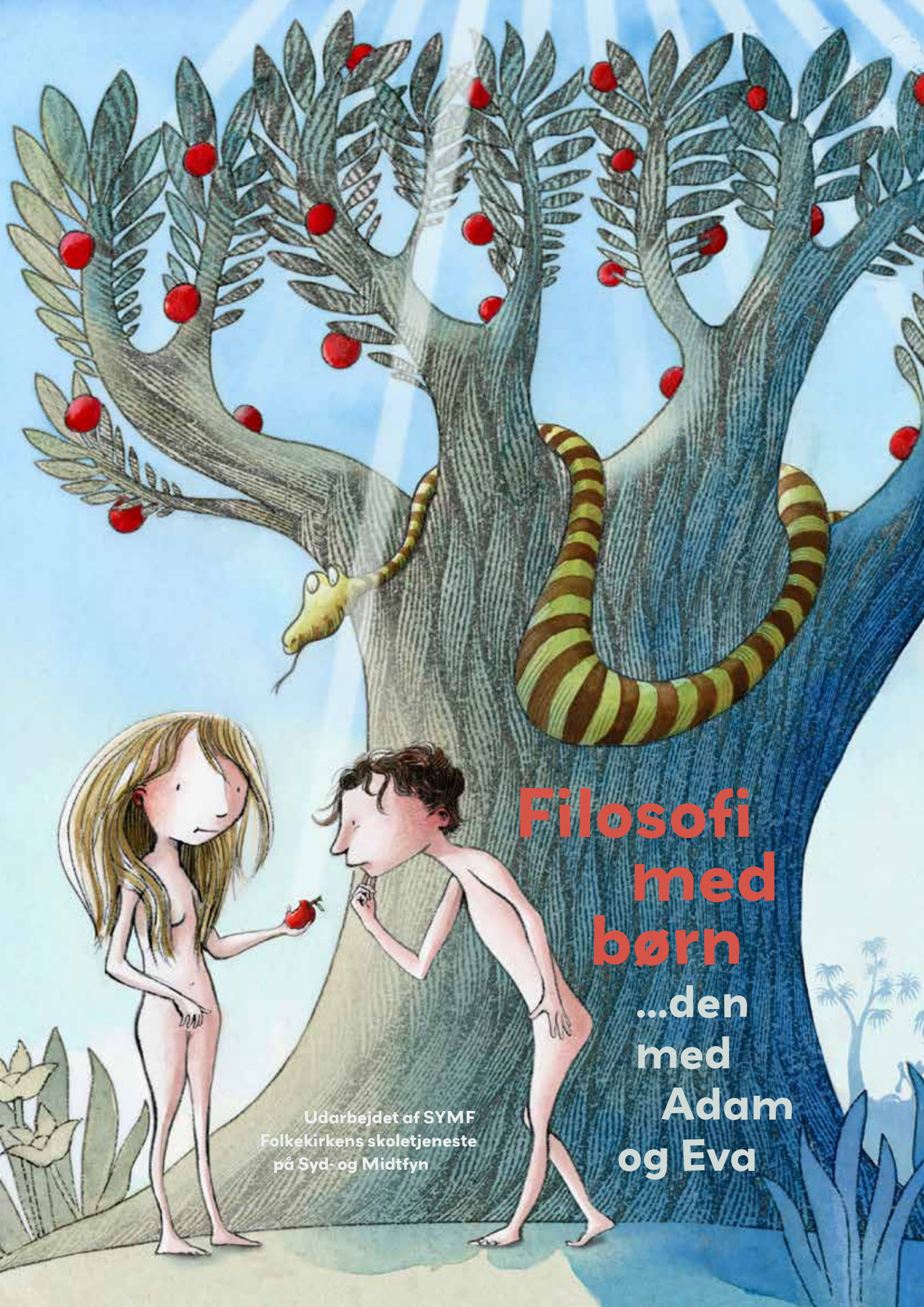

**Filosofi
med
børn**
...den
med
**Adam
og Eva**

Udarbejdet af SYMF
Folkekirkens skoletjeneste
på Syd- og Midtfyn

Filosofi med børn

...den
med
Adam
og Eva

Undervisningsforløbet er tilrettelagt og udarbejdet af SYMF Folkekirkens skoletjeneste på Syd- og Midtfyn i samarbejde med Martin Kongshave fra Tankespirerne (www.tankespirerne.dk) 2025

Klassetrin: 2. – 6. klasse. Spor 1 kan benyttes til 2. – 6. klasse og spor 2 til 5. – 6. klasse

Forløbet er for tilmeldte klasser.

Illustrationer: Oliver Streich 2025 (Illustrationer i Bilag 3 og 4 er AI genereret)

Grafisk tilrettelæggelse: Jeanette Thorup

Forløbet indeholder:

- Undervisningsvejledning inkl. baggrundstekster, bilag og kopisider
- Taletursgenstand
- Adgang til digitale ressourcer, herunder bibelfortællingen som lytteoplevelse via SYMFs hjemmeside

Digitale ressourcer:

Findes på www.symf.dk. Log ind og find dem under 'Mine forløb.

- Ida Jessens fortælling: "Adam og Eva – Om de to første mennesker på jorden" som lytteoplevelse produceret af Kim Linnet
- Ida Jessens fortælling: "Adam og Eva – Om de to første mennesker på jorden" som tekst til print
- Kopiside til øvelsen "Begrebsbowling" / digital side til øvelsen "Begrebsbowling" til fælles visning på skærm
- Illustrationer af Adam, Eva, Gud og Slangen til print
- 5 tegninger til lydfortælling til digital visning og/eller print

Tak til Martin Kongshave fra Tankespirerne for udviklingen af de filosofiske dialoger samt værdifuld sparring undervejs og til lærere og lærerstuderende for at lege med og give feedback ved lærerkurset onsdag den 15. august 2025.

Tak til Bibliarium for inspiration til forord.

Tak til Kim Linnet for at producere lytteoplevelsen.

Tak til Helle Marie Danielsen og Lea Hasselager for sparring ift. dramaøvelser.

Indhold

Forord	4
Formål og læringsmål	5
Oversigt over forløbet	6
SPOR 1 / Undervisningsvejledning	8
SPOR 2 / Undervisningsvejledning	20

BILAG

— Bilag 1 / Filosoffens Frugtsalat	36
— Bilag 2 / De vigtigste principper i 'Filosofi med børn'	37
— Bilag 3 / Pif-paf-puf	44
— Bilag 4 / Oste-sofa	45

KOPIARK

— Kopiark 1 / 5 tegninger til lydfortællingen.	46
— Kopiark 2 / Begrebsbowling	47

BAGGRUNDSTEKSTER TIL LÆREREN

— Fællesskabsopbyggende undervisning	48
— Filosofi med børn	49
— Hvorfor det? Om valget af Ida Jessens bibelhistorie	51
— Kristian Leth: Historien om Adam og Eva i Paradisets Have	54

Forord

De bibelske grundfortællinger har gennem tusinder af år sat tanker i gang, skabt debat, forarget og forundret – og det kan de stadig gøre. Fortællingerne er ikke bare bedagede religiøse monumenter eller historiske tekster. De er fortællinger, som har sat spor i vores kultur, sprog, livsanskuelser og i vores forestillinger om, hvad det vil sige at være menneske, og hvad det gode liv er. Fortællingerne er derfor vigtige at kende til, fordi de er nøgler, der kan åbne døre til kulturforståelse og nutidige værdidiskussioner. Men kendskab i sig selv er ikke nok – det er også vigtigt at lære, at fortællingerne kan fortolkes, bearbejdes, mosles med, undersøges, undres over, tages stilling til osv..

I dette korte forløb på 2 – 3 lektioner tager vi fat i fortællingen om **Adam og Eva i Paradisets Have**. I forløbet får eleverne mulighed for at forholde sig undersøgende, legende, spørgende og filosoferende til en bibelsk grundfortælling igennem dialogisk, kropslig og fællesskabsopbyggende undervisning. Igennem denne nysgerrige og spørgende tilgang til fortællingen er intentionen, at eleverne bliver opmærksomme på de almenmenneskelige temaer, der gemmer sig i fortællingerne og på alle de åbne livsfilosofiske og etiske spørgsmål, der kan stilles med afsæt i fortællingen.

I forløbet arbejder eleverne med kompetenceområderne 'bibelske fortællinger' samt 'livsfilosofi og etik'. Forløbet er også tilrettelagt med et stærkt ønske og intention om at bidrage til en undervisning i kristendomsundskabsfaget, der styrker undren og undersøgelse, fællesskab og trivsel og ikke mindst elevinddragelse. Dette kommer til udtryk i forløbets brug af lege / dramaøvelser og filosofisk dialog, der alle er elevcentrerede aktiviteter tilrettelagt med henblik på hele tiden at sætte elevernes egne perspektiver, ideer og tanker i forgrunden og i centrum for undervisningen. Det er en god idé at læse om de greb, der bruges i forløbet i baggrundsmaterialet og i de mere konkrete praksisanvisninger i bilagene, inden du opstarter forløbet.

Undervisningsvejledningen fungerer som en manual, der guider skridt for skridt og det kræver ikke dybdegående baggrundsviden eller særlig viden om den bibelske fortælling, der er i fokus.

Dette forløb er første forløb i en række af forløb, SYMF udvikler de kommende år, hvor de bibelske grundfortællinger er kernestoffet, der skal undersøges og åbnes med lege, dramaøvelser og filosofisk dialog.

***Lad den første fortælling begynde
– god fornøjelse!***

Formål og læringsmål

Formålet med dette forløb er at eleverne

- får mulighed for at forholde sig undersøgende, legende, spørgende og filosoferende til en bibelsk grundfortælling igennem dialogisk, kropslig og fællesskabsopbyggende undervisning.

Efter forløbet

- kan eleven genkende og gengive personer og handlingen i fortællingen om Adam og Eva i Paradisets Have samt dens genstande og enkle temaer.
- har eleven forholdt sig til begrebet skyld/uskyld i et filosofisk/etisk perspektiv **(Spor 1)**
- har eleven forholdt sig til betydningen af forskellige menneskelige erfaringer for menneskelig identitet og oplevelse af verden, fx blufærdighed, kedsomhed, modstand, skam m.v. **(Spor 2)**

Forløbet tilgodeser følgende kompetenceområder i faget kristendomskundskab

- Bibelske fortællinger
- Livsfilosofi og etik

Oversigt over forløbet

Spor 1 henvender sig til **2. - 6. klasse** mens **Spor 2** er bedst egnet fra **5. - 6. klasse**.

Vurdér selv, hvad du tror din klasse responderer bedst på, og hvad du selv synes er spændende at arbejde med! Hver lektion er tilrettelagt til at vare ca. 45 minutter

Spor 1 /

"EN LILLE BITTE BID"

I dette spor er fokus på skyld og uskyld. Hvad er skyld? Hvornår er man skyldig? Kan man være mere eller mindre skyldig og hvad er afgørende for hvor skyldig man er?

Midt i Paradisets Have står Kundskabens træ. Adam og Eva opdager ikke selv træet, men får det udpeget af Gud, der siger, at de ikke må spise af træet. De får ikke af vide, hvorfor de ikke må - det må de altså bare ikke! De bliver dermed bevidste om, at der findes en viden, de ikke har, og at denne viden måske kan opnås gennem én konkret handling: at spise af frugten fra træet!

Når vi fortæller myten for børn, kan vi bruge historien som en løftestang for en filosofisk dialog om skyld: I historien er det ikke entydigt, hvem der egentlig har skyld i syndefaldet. Er det Gud (der påpeger noget, der er forbudt uden rigtig at forklare, hvorfor det forbudt), er det slangen (der får Eva til oprigtigt at undre sig), er det Eva (der selvstændigt beslutter sig for at undersøge sagen på egen hånd) eller er det Adam (der giver efter, lader sig friste og ikke kæmper imod)?

Hvis vi stiller spørgsmålet om, hvem der egentlig har skyld, så kan en ægte filosofisk samtale begynde, hvor børnenes forståelse af fortællingen og store begreber som 'skyld og uskyld', 'ansvar', 'fristelse' og 'viden' former dialogen.

Spor 1

Lektion 1 / Opdag fortællingen Lytteoplevelse og dramaøvelser

I denne lektion præsenteres eleverne første gang for den bibelske fortælling igennem en lytteoplevelse, hvor de hører Ida Jessens bibelhistorie om Adam og Eva.

Eleverne skal derefter arbejde med fortællingens handlingsforløb og plot, karakterer og nøgleelementer igennem leg og dramaøvelser. Formålet med lektionen er at eleverne bliver bekendte og fortrolige med historien ved arbejde kropsligt og oplevende med fortællingen.

Lektion 2 / Åbn fortællingen Filosofisk dialog

I denne lektion undersøger eleverne fortællingens temaer med filosofiske "briller" på. I lektionen gennemfører eleverne en filosofisk dialog som læreren faciliterer ved hjælp af dialogteknikker kendt fra *Filosofi med børn*-konceptet. Gennem dialogen åbnes nogle af fortællingens temaer op for en filosofisk refleksion.

Spor 2 /

"DE FØRSTE OPDAGELSESTREJSE"

I dette spor er fokus på, hvad der gør et menneske til et menneske, og hvad forskellige menneskelige erfaringer betyder for vores identitet og oplevelse af verden.

Adam og Eva er nye i Paradisets have. Uden er trevl på kroppen eller et menneskeliv af erfaringer og indlærte traditioner går de på opdagelse. Sammen og hver for sig. Og der er meget at opdage. Lækre frugter og bær, der kan spises, konkrete dyr, som skal gives et navn, søer, der kan bades i, men også abstrakte fænomener såsom kedsomhed, modstand, løgn, blufærdighed, fortrydelse og meget andet.

Fortællingen om Adam og Eva kan derfor anskues som en opdagelsestrejse, hvor opdagelserne både er indadvendte og udadvendte og sker alene og i fællesskab. I den filosofiske dialog skal opdagelserne kategoriseres og de skal undersøges i forhold til, hvad de betyder for Adam og Eva, for deres identitet, for deres oplevelse af at være til i Paradis og i verden.

Spor 2

Lektion 1 / Opdag fortællingen Lytteoplevelse og dramaøvelser

I denne lektion præsenteres eleverne første gang for den bibelske fortælling igennem en lytteoplevelse, hvor de hører Ida Jessens bibelhistorie om Adam og Eva.

Eleverne skal derefter arbejde med fortællingens handlingsforløb og plot, karakterer og nøgleelementer igennem leg og dramaøvelser. Formålet med lektionen er at eleverne bliver bekendte og fortrolige med historien ved arbejde kropsligt og oplevende med fortællingen.

Lektion 2 / Dyk længere ned i fortællingen Begrebsåbner og tekstanalyse

I denne lektion skal eleverne zoome ind på detaljerne i historien. De skal gennemgå teksten og finde nogle elementer, som de skal arbejde videre med i den filosofiske dialog i lektion 3.

Lektion 3 / Åbn fortællingen Filosofisk dialog

I denne lektion undersøger eleverne fortællingens temaer med filosofiske "briller" på. I lektionen gennemfører eleverne en filosofisk dialog som læreren faciliterer ved hjælp af dialogteknikker kendt fra *Filosofi med børn*-konceptet. Gennem dialogen åbnes nogle af fortællingens temaer op for en filosofisk refleksion.

Undervisningsvejledning

Spør 1

Lektion 1

Opdag fortællingen med lyd og krop

I denne lektion præsenteres eleverne for begreberne skyldig og uskyldig, og de lytter til fortællingen Adam og Eva. Eleverne skal derefter arbejde med fortællingens handlingsforløb igennem små lege og dramaøvelser.

Formålet med lektionen er, at eleverne bliver bekendte med de begreber, de skal bruge i **lektion 2** i den filosofiske dialog og gøre dem fortrolige med fortællingen.

Overblik

- 1 Opvarmningsleg / Filosoffens frugtsalat / 5 min.
- 2 Introduktion til forløbet / Afklaring af begreberne SKYLDIG og USKYLDIG / 5 min.
- 3 Lytte til fortællingen / 14 min.
- 4 Arbejde med tegninger af fortællingens handlingsforløb / 5 min.
- 5 Dramaøvelser: Bodystorm og statuer / 15 min.

Lærerens forberedelse inden lektionen

- Sikre at eleverne kan lytte til fortællingen
- Kopier de 5 tegninger til fortællingen frem (KOPIARK 1) og klip et sæt ud til hver gruppe. Find evt. også tegninger frem digitalt, så du kan vise dem på skærm under afspilningen af fortællingen
- Lave grupper af 3 - 4 elever (de arbejder sammen i aktivitet 4 og 5)

1.1 Opvarmningsleg: Filosoffens Frugtsalat

Se beskrivelse af legen i BILAG 1. Legen sporer gradvist eleverne ind på temaer i Adam og Eva fortællingen.

1.2 Introduktion til forløbet

Læreren skriver på tavlen: **SKYLDIG / USKYLDIG**

Læreren spørger eleverne, om der er nogen, der ved, hvad ordene betyder. Kan de komme med eksempler fra noget, de selv har oplevet?

Læreren fortæller, at i dette forløb skal vi snakke mere om det at være skyldig og uskyldig, vi skal høre en fortælling fra Bibelen og vi skal prøve at filosofere.

1.3 Lytteoplevelse

Afspil fortællingen for eleverne.

Fortællingen er lang, og derfor er der indsat pling-lyde efter hvert afsnit. Afsnittene kan understøttes af de 5 tegninger, der viser handlingsforløbet (ligger som digital ressource til forløbet). Læreren standser fortællingen efter hvert pling og viser den tegning, der hører til afsnittet. Tegningerne kan enten vises på stor skærm eller printes i A3 format og holdes op for eleverne.

1.4 Arbejde med fortællingens handlingsforløb

Læreren deler nu klassen op i grupper og uddeler et sæt af de fem tegninger pr. gruppe (KOPIARK 1). Eleverne skal lægge tegningerne med billedsiden nedad og blande dem godt. De skiftes til at trække en tegning og fortælle kort, hvad det er for en situation i fortællingen, der vises på tegningen. Når alle tegninger er trukket, lægger eleverne dem i rækkefølge, så de stemmer med fortællingens handlingsforløb.

1.5 Dramaøvelser

Øvelse: Bodystorm

På rigelig gulvplads bevæger eleverne sig rundt imellem hinanden i rolig gang. På kommando fra læreren stopper eleverne op og viser det, læreren beder om. Læreren siger fx: "3 - 2 - 1 - GLÆDE! Tak, og gå igen". Brug grundfølelserne vrede, glæde, sorg og frygt nogle gange hver og i tilfældig rækkefølge for at varme eleverne op og for at sikre, at de har forstået øvelsen. Gå derefter over i følelsesord/situationer, der direkte er koblet til fortællingen (se forslag herunder). Hold et frisk tempo, så eleverne ikke når at tænke for meget over, hvordan de skal vise de forskellige følelser.

Bodystorm er god opvarmning til statue-øvelsen.

Liste over ord i kronologisk rækkefølge til Bodystorm-øvelse:

Vrede / glæde / frygt / ked af det / keder sig / nysgerrig / klog / snedig / lokker / nyder / skyldig / uskyldig / skuffet / sur / viser bort / er blevet smidt ud / trøster.

Statue-øvelse i grupper

Eleverne arbejder i deres grupper fra før. De skal nu forme en statue af en situation fra fortællingen.

Her kan tegningerne komme i brug igen. Læreren kan lade eleverne lave statuer af alle 5 situationer eller vælge at lade grupperne hver lave én situation.

Når statuerne er færdige, kan I lave en fernisering, så eleverne får set hinandens statuer. Tilskuerne kan gætte på, hvilken situation, der vises. Man kan afslutningsvis bede grupperne om at vise hele fortællingen i sin sammenhæng ved at opstille statuerne i rækkefølge, så de stemmer med fortællingens handlingsforløb.

STATUE-ØVELSE / TABLEAU VIVANT

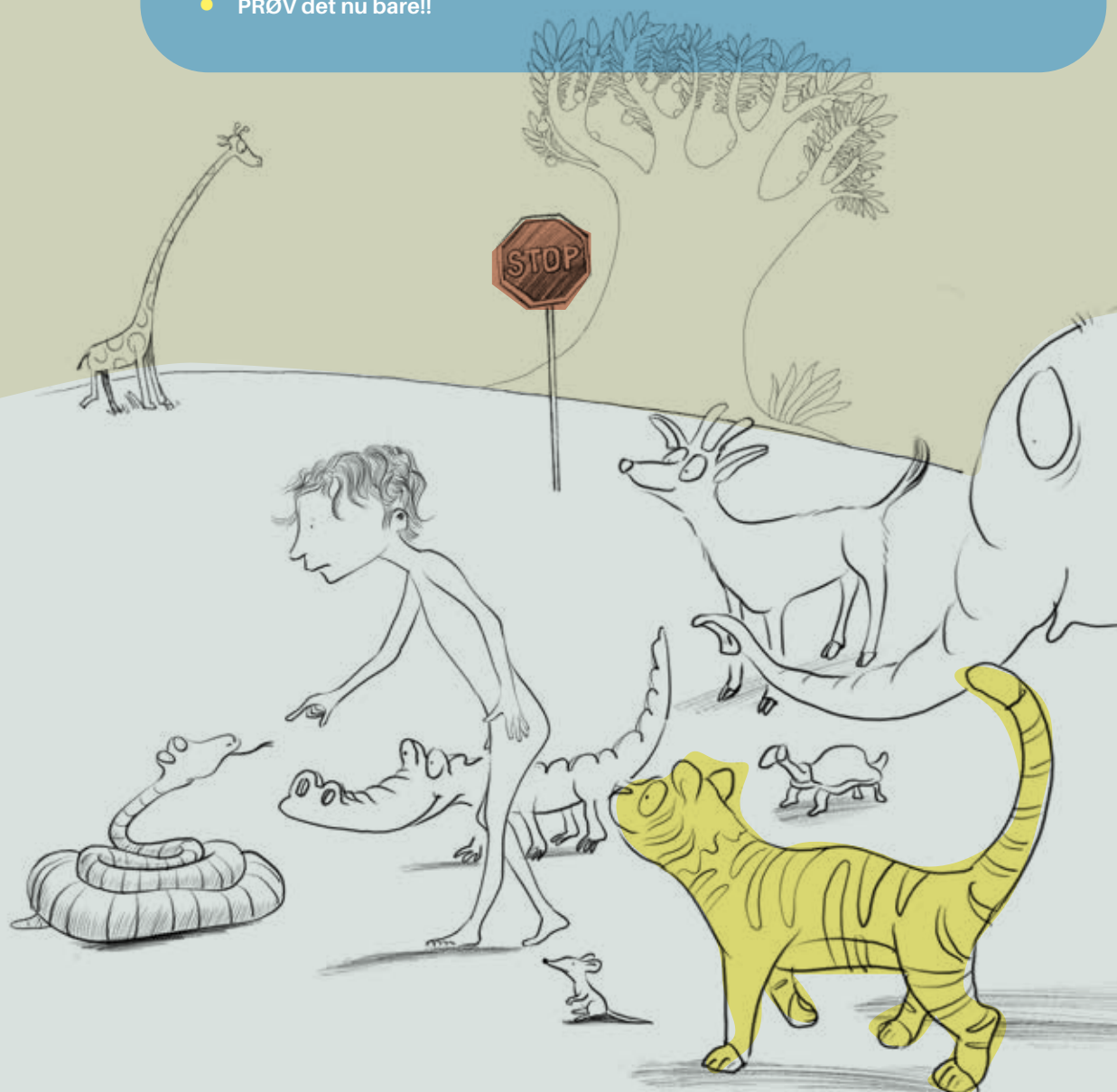
Kært barn har mange navne! Denne øvelse går ud på, at eleverne giver en fortælling et kropsligt udtryk. At fastholde et kropsudtryk i tid er at fryse til statue. Når vi bruger betegnelsen 'statue', er der altså ikke tale om, at eleverne skal opføre et skuespil, men at vise et stillbillede af en bestemt situation i fortællingen med deres kroppe. Det vil oftest være et billede af det, der er centralt i fortællingen.

DEN KROPSLIGE ERFARING I SPIL

Forskning viser, at det, som læres igennem kroppen, lagres bedre i hukommelsen. Når eleverne fx skal vise centrale scener fra en fortælling med kroppen, skabes der plads til at elevernes egne refleksioner kommer i centrum. Samtidig giver det de ikke så verbale elever en mulighed for at komme til orde gennem kroppen. Dramatisering er som æstetisk udtryksform et særligt sprog, der åbner for at udtrykke forskellige dimensioner, som det talte og rationelle sprog ikke kan indfange.

GODE RÅD

- HUSK at læreren er et forbillede. Du skal turde at være et eksempel og vise noget med din egen krop
- OBS: Det kræver tryghed i gruppen at vise noget med sin krop
- SKAB et rum, hvor I sammen undersøger tingene - vær nysgerrig
- HUSK at varme op med opvarmningsøvelser, inden I springer ud i tableauerne
- Faste rammer giver mest frihed
- PRØV det nu bare!!

Lektion 2

Åbn fortællingen med filosofisk dialog

I denne lektion undersøger eleverne fortællingens temaer med filosofiske "briller" på. I lektionen gennemfører eleverne en filosofisk dialog som læreren faciliterer ved hjælp af dialogteknikker kendt fra Filosofi med børn. Læs mere om principperne i Filosofi med børn i **BILAG 2**.

Overblik

- 1 Opstartsleg – Gør det modsatte – 5 min.
- 2 Makkersnak om noget forbudt og spændende – 5 min.
- 3 Filosofisk dialog – 30 min
- 4 Afslutningsleg – 5 min

Lærerens forberedelse inden lektionen

- VIGTIGT: Arranger at eleverne kan sidde i en rundkreds enten på stole (uden bord foran) eller på gulvet. Sæt rundkredsen op på forhånd eller gør det sammen med eleverne. Læreren skal også have en stol i rundkredsen. Rundkredsformationen er vigtig fordi det er vigtigt at eleverne kan se og høre hinanden.
- Find 2 stk. papir og stor tusch frem til at kunne lave skiltene "SKYLDIG" og "USKYLDIG" (vent med at skrive på papirerne)
- Find en snor/et reb eller noget farvet tape/malertape, som skal bruges til at markere en kontinuumslinje/skalalinje på gulvet mellem skiltet SKYLDIG og USKYLDIG
- Print de 4 ark med illustrationer af Adam, Eva, Slangen og Gud. (Illustrationerne ligger som digital ressource til forløbet)
- Find noget du kan afspille lydfortællingen på, så hele klassen kan høre det samtidig. Alternativt skal du printe teksten og oplæse den selv (teksten ligger som digital ressource til forløbet)
- Find taletursfrøen frem.
- Forbered dig på den filosofiske dialog ved at tænke over, hvilke temaer der måske kan dukke op undervejs. Det er en rigtig god ide at læse Bilag 2 'De vigtigste principper i Filosofi med børn' inden du går i gang.

2.1 Opstartsleg: Gør det modsatte

Læreren beder alle i klassen om at komme ud på gulvet. Læreren fortæller, at der nu kommer nogle kommandoer – og at de skal gøre det modsatte af det, læreren siger.

Læreren kan sige:

- Kom nærmere
- Gør jer store
- Slå hinanden
- Hop på to ben
- Osv.

OM AT BRUGE LEG I UNDERVISNINGEN

Opvarmningslege skal først og fremmest være sjove og udfordrende for deltagerne, men de skal også være med til at skabe koncentration og fokus hos den enkelte deltager inden den følgende dialog. Opvarmningslege kan fx være med til at skærpe samarbejdet og kommunikationen mellem deltagerne eller skærpe den logiske og/eller den kreative tænkning.

Afslutningslege fungerer som mental afspænding – comic relief. Deltagerne træder ud af den filosofiske tænke-boble. Leg er en sjov 'belønning' for god og koncentreret indsats. Indholdsmæssigt behøver legene ikke at have noget med den filosofiske dialog at gøre.

Eleverne kan også skiftes til at komme med forslag.

Legen hjælper eleverne til at droppe tanken om at præstere. Det er umuligt at gøre det rigtige i denne leg! Legen viser samtidig, at det kan være svært at gøre det modsatte af det, man får at vide og er på den måde koblet til det tankeeksperiment, slangen i fortællingen udsætter Eva for, hvor Eva IKKE må tænke på en krokodille, der står på hovedet.

2.2 Makkersnak

Stil eleverne spørgsmålet nedenfor og lad dem komme med 2-3 bud på dette spørgsmål. Lad dem drøfte spørgsmålet 2 og 2.

SPØRGSMÅLET:

"Kom I tanke om noget, der er vildt forbudt, men som samtidig er SÅ spændende"

Efterfølgende kan nogle af grupperne ganske kort fortælle i plenum, hvad de fandt på.

2.3 Filosofisk dialog

Rammesætning

Her rammesætter læreren den filosofiske dialog og markerer, at både læreren og eleverne nu sammen træder ind i et rum, hvor målet er at filosofere sammen. Det betyder, at det ikke handler om at finde rigtige og forkerte svar, men om at finde de bedste svar sammen i fællesskab.

Sådan gør du:

- Læreren fortæller eleverne, at nu skal de filosofere og at efter klassen har filosoferet skal de slutte af med at lege en sjov leg.
- Læreren kan spørge eleverne, om de ved, hvad det betyder 'at filosofere'? Måske er der nogle elever, der har nogle input.
- Læreren kan herefter sige, at filosofi handler om at tænke dybt og grundigt over livets store og små spørgsmål. At det handler om at undre sig, at stille spørgsmål og tænke sig godt om – at det er lidt som at gå på opdagelse i sine egne og andres tanker og ideer. Fortæl dem, at når man filosoferer så ved man ikke, hvad det rigtige svar er, og det er ikke sikkert, at man nogensinde finder det. Det handler ikke så meget om at finde 'det rigtige svar', men det handler rigtig meget om at finde 'det bedste svar' sammen!
- Derfor er det vigtigt at alle får lov at dele deres tanker og ideer, så man sammen kan finde (måske flere) gode svar.

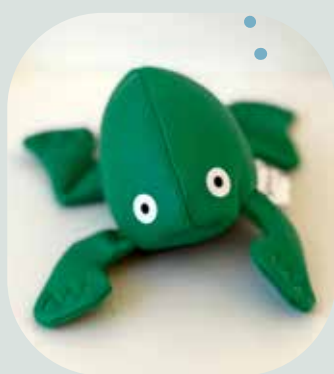
AT FILOSOFERE

Det er helt ok at bruge dette måske fremmede ord 'at filosofere' og 'filosofi'. Det skaber potentielt en skærpet opmærksomhed og nysgerrighed og indikerer, at nu skal der ske noget helt nyt. For mange elever vil den filosofiske dialog være ny, fordi de er vant til i skolesammenhæng at skulle finde "de rigtige svar". Der vil gå noget tid, inden de forstår, at det er ikke målet i den filosofiske dialog.

- Læreren finder taletursfrøen frem og fortæller, at for at man kan filosofere på en god måde og finde de bedste svar sammen, er der nogle regler som alle skal følge. Reglerne er (de kan evt. skitseres på tavlen).
- Husk at håndhæve reglerne undervejs i dialogen – vær konsekvent! Insister på, at eleverne lytter til hinanden, ikke griner af hinanden, holder hænderne nede når en anden elev snakker osv.

Regler

- 1. Man må kun tale, hvis man har taletursgenstanden (gælder ikke læreren og i makkersnak)**
- 2. Man rækker hånden op, hvis man vil sige noget, men man må ikke have hånden oppe mens en anden taler. Man kan nemlig ikke koncentrere sig om at lytte, hvis man hele tiden tænker på, hvad man gerne selv vil sige. Hvis man kan vil vise, at man er enig i noget af det der bliver sagt kan man lave "sommerfugle klap" på sig selv.**
- 3. Man skal være stille, når læreren rækker taletursgenstande op i luften (vis eleverne, hvordan du rækker armen i vejret med taletursgenstanden i hånden)**
- 4. Man skal opføre sig respektfuldt (rart) over for hinanden, fx må man ikke grine af hinandens ideer eller sige grimme ting.**

TALETURSFØEN

En taletursgenstand kan måske virke unødvendig, men den **1)** hjælper til at markere, hvor fokus skal være, **2)** gør turskifte til en aktiv handling og **3)** kan virke tryghedsskabende for taleren. Desuden hjælper genstandens tilstedeværelse med at markere, at vi træder ind i et "andet" samtale rum, hvor vi skal noget bestemt og måske noget andet end vi plejer.

REGLERNE

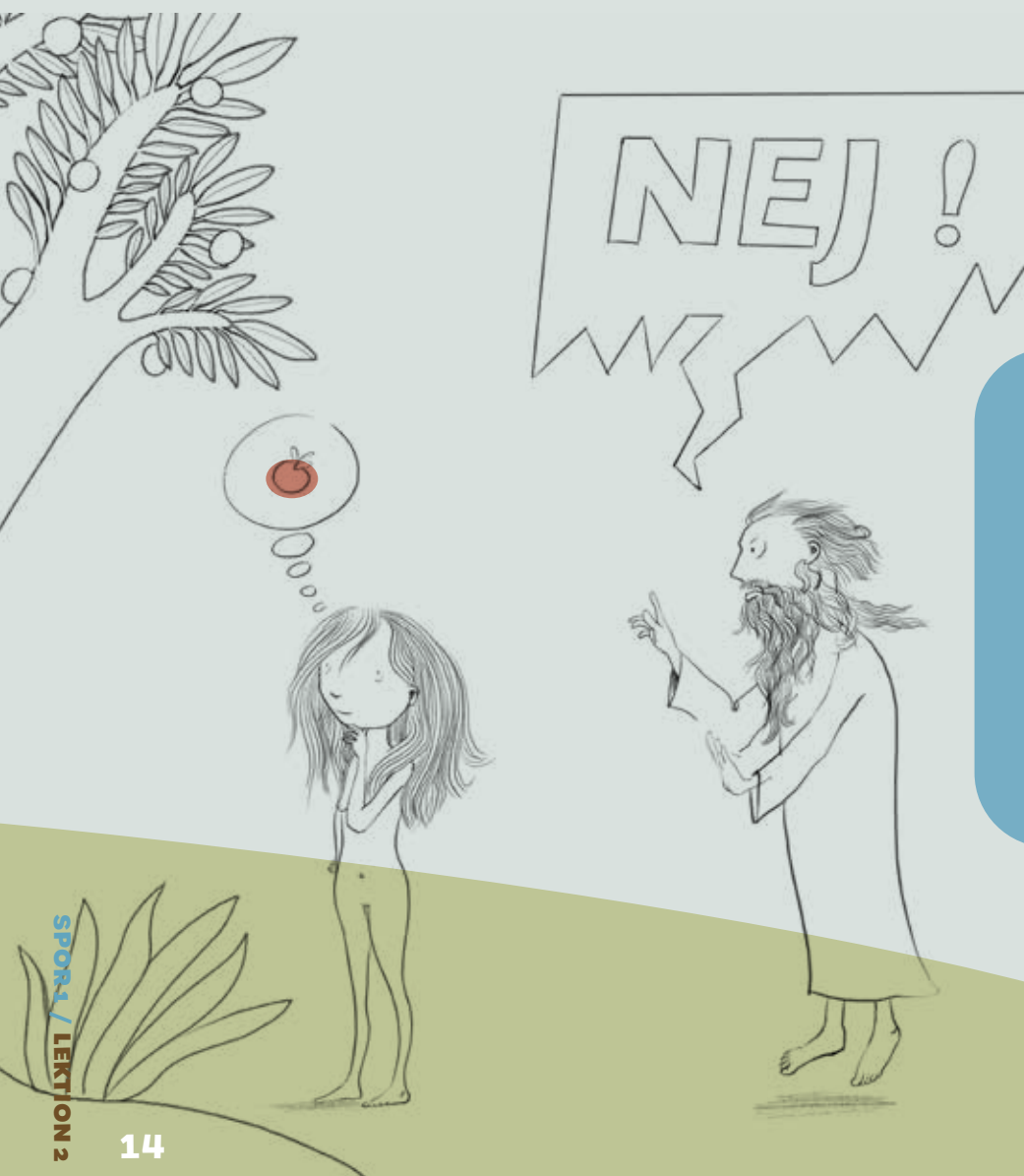
Det er en god ide at gennemgå og italesætte reglerne også selvom de virker "banale". De hjælper til at skabe klare rammer og orden, så eleverne bedre kan koncentrere sig om dialogen, herunder fx at lytte (i stedet for fx at skulle skynde sig at række hånden op, når man kommer i tanke om noget). Du kan selvfølgelig tilpasse reglerne og formuleringen af disse efter situationen og eleverne.

Dialog

Dialogen er opdelt i 2 dele. Du kan bruge de to dele som du ønsker og måske oplever du, at de helt naturligt glider ind i hinanden og overlapper. Det er ikke afgørende, at I kommer igennem begge dele. Det vigtige er, at det er elevernes perspektiver, ideer og tanker, der guider, hvor dialogen skal hen, og at læreren faciliterer en god filosofisk dialog.

DEL 1

- Læreren skriver nu med store tydelige bogstaver **SKYLDIG** på et papir og **USKYLDIG** på et andet papir og placerer de to skilte over hinanden (så der senere i dialogen kan trækkes en linje mellem de to skilte). Spørg eleverne om hvad, der står på de to skilte.
- **Afspil nu** afsnit 4 i fortællingen fra tid 08.20. (alternativt kan læreren selv oplæse afsnittet). Stop afspilningen lige præcis dér, hvor Adam har taget den første bid af æblet: *"Men så tog han også en bid."*
- Læreren trækker en linje mellem de to skilte SKYLDIG og USKYLDIG og forklarer, hvordan **kontinuumslinjen** fungerer som en skala fra mest skyldig til mest uskyldig.

SKAB EN STEMNING

Gør evt. disse indledende øvelser i "dramatisk" langsommelighed og stilhed så der rettes fuldt fokus på den forestående opgave og nysgerrigheden pirres. Hvad er det, der skal til at ske? Hvorfor lægger læreren mon noget der midt på gulvet? Hvad er det?

- Hold en dramatisk pause. Gentag evt. Sætningen 'Men så tog han også en bid'.

Stil nu følgende ankerspørgsmål (Læs om ankerspørgsmål i Bilag 2):

Hvem er mest skyldig (i at der bliver spist af æblerne fra 'det forbudte træ')? Er det Adam, Eva, slangen eller Gud?

- Læreren viser nu illustrationerne af Adam, Eva, Slangen og Gud én for en, og lægger dem i en bunke ved siden af kontinnumslinjen mellem SKYLDIG og USKYLDIG

- **Makkersnak:** Eleverne skal nu kort snakke sammen 2 og 2 om ankerspørgsmålet i 2 - 3 minutter.
- **Herefter åbnes dialogen i plenum.** Gentag ankerspørgsmålet. Lad dialogen være guidet af følgende spørgsmål, for at hjælpe eleverne med at forklare deres ideer bedst muligt:

- *Gentag ankerspørgsmålet igen og igen*
- *Hvorfor/hvorfor ikke?*
- *Kan du give et eksempel?*
- *Kan du sige lidt mere?*
- *Hvad mener du med [begreb]?*
- *Er du enig med [anden person]?*
- *Er der nogen, der mener noget andet?*
- *Er der nogen, der har skiftet mening?*

PRINCIPPERNE I FILOSOFI MED BØRN

Vær opmærksom på de vigtigste principper og idealer for filosofisk dialog med børn. Målet er at få så mange elever i tale som muligt, at få eleverne til at argumentere, at vende tilbage til ankerspørgsmålet og konkludere på det. Målet er ikke konsensus eller at nå frem til en samlet fælles konklusion. Gentag gerne de samme spørgsmål til samme elev og til forskellige elever. Læs om principperne i BILAG 2.

MAKKERSNAK

Undgå at blande dig og komme med input under makkersnaken - bare lyt. Gentag evt. ankerspørgsmålet og opfordr eleverne til at tænke selv ved at blive ved med at spørge "Jamen hvad synes du?" og evt. sige "jeg ved det ikke - jeg har ikke svaret" eller lignende sætninger, der lader eleverne forstå, at det handler om dem og deres input.

- For hver gang en elev byder ind, beder læreren eleven om at trække det ark med illustrationen af den karakter, eleven synes er mest skyldig og holde det op. Læreren spørger eleven: Hvorfor har du valgt (x)? og eleven forklarer, hvorfor netop denne karakter er valgt.
- **Undervejs skal eleven placere illustrationen på kontinuumslinjen mellem 'SKYLDIG' og 'USKYLDIG'.** Er karakteren helt og aldeles skyldig? Eller er der nuancer, der gør, at karakteren skal placeres længere nede mod uskyldig? I takt med at eleverne (måske) vælger forskellige karakterer, beder læreren eleverne om at placere karaktererne på kontinuumslinjen. Det vigtige er *hvor* karakterer lægges *i forhold til hinanden* på linjen. Lad eleverne vælge frit. Derefter kan du skærpe ind til, at der fx ikke må ligge flere karakterer samme sted på linjen. Eleverne kan godt være uenige og får derved lov til at flytte illustrationerne men inviter også de elever, der er enige til at komme med deres forklaring på, hvorfor de er enige i en placering.
- **Arbejd henimod at alle karaktererne skal placeres på linjen.** Hvis ingen har valgt fx GUD, så spørg, "hvad med Gud – er Gud skyldig eller uskyldig?". Lad eleverne svare og forklare, hvad de mener. Du kan hele tiden søge efter forskellige perspektiver ved fx at spørge: "Er der nogen, der ville placere (x) anderledes? Det er også muligt at bruge tricket 'Djævlens advokat', hvis nødvendigt (se BILAG 2)

TAK FOR DIT SVAR!

Det er helt ok, at eleverne i starten kommer til at gentage hinanden og siger det samme som det, den foregående elev lige har sagt. Byd det velkommen og kvitter med et 'Tak' og åbn så dialogen igen med ankerspørgsmålet. I første omgang handler det mest af alt om at skabe engagement og taletid til alle elever – og for eleverne handler det om at turde at sige noget og at øve sig i at formulere argumenter for sit synspunkt i plenum. Understøt at så mange elever som muligt byder ind i dialogen og får mulighed for at dele deres perspektiv og argumenter (brug dialogspørgsmålene som vist ovenfor).

- Lav undervejs en opsamling ved igennem en **håndsoprækning eller en "afstemning med kroppen"** at sige: "Alle, der synes at EVA er mest skyldig, rækker hånden op/stiller sig her". "Alle, der synes at ADAM er mest skyldig, rækker hånden op/stiller sig her". "Alle, der synes at SLANGEN er mest skyldig, rækker hånden op/stiller sig her". "Alle, der synes at GUD er mest skyldig, rækker hånden op/stiller sig her".
- **Har du brug for forskellige input** kan du huske tilbage på, hvor eleverne placerede sig under afstemningen – måske du kan invitere elever ind med nye perspektiver ud fra din viden om, hvem der stemte på hvem.

Opståede spørgsmål

Disse spørgsmål kan lure lige under overfladen af elevernes dialog om skyldig/ uskyldig i relation til historien om Adam og Eva. Hvis du aner, at en elev er på vej i en af disse retninger (eller andre - dette er ikke en udtømmende liste) kan du overveje nænsomt at stille spørgsmålet, for at trække det ind i en fælles undersøgelse.

- Er det lettere at komme til at gøre noget forkert, hvis man er to?
- Bliver noget mere fristende, hvis det er forbudt?
- Er det værre at friste - end at lade sig friste?
- Kan man "fjernstyre" andre til at gøre noget forkert?
- Er det bedst at fortælle andre, hvad der er forbudt, eller skal man lade være med at sige det?
- Var det rigtigt af Gud at smide Adam og Eva ud af Paradisets Have?

Skyldig

Uskyldig

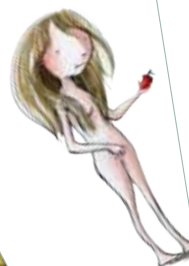
Jeg synes
slangen er mest
skyldig, fordi

Slangen

Slangen

Eva

Gud

Adam

DEL 2

Hvis du oplever, at eleverne føler, at det aktuelle spørgsmål er udtømt (forskellige perspektiver og spørgsmål er blevet belyst og drøftet, mange har bidraget til dialogen), og du synes, der er tid til det, kan du fortsætte undersøgelsen og dialogen i et nyt spor, der bygger ovenpå den videre handling i historien:

- > **Lyt til resten af fortællingen om Adam og Eva og stop afspilningen** efter Gud har sagt *“Nu er I blevet så kloge, at I vil komme til at kede jer og lave ballade og blive uvenner med dyrene. I kan ikke blive her i Paradiset længere. I vil bare ødelægge det.”*
- > **Gentag Guds sætning** et par gange for eleverne, så de får mulighed for at smage på, om de er enige i Guds udsagn, og hvad de mener om det.
- > **Stil nu det nye ankerspørgsmål:**

Er Adam og Eva blevet for kloge til at være i Paradisets have?

- > **Makkersnak:** Lad eleverne snakke sammen 2 og 2 i 2 min.
- > **Åbn derefter dialogen i plenum på samme måde som før.** Vent tålmodigt, og se om eleverne har input til ankerspørgsmålet, uden at det åbnes op med yderligere spørgsmål. Giv eleverne god tid til at tænke sig om og hav stor tålmodighed ift. at se, om eleverne kommer med et input af sig selv og lad så dialogen opstå derfra.

Hvis eleverne ikke har input til spørgsmålet, kan du hjælpe på vej ved at introducere nogle af spørgsmålene nedenfor:

Opståede spørgsmål

Hvis eleverne ikke har input til spørgsmålet, kan du hjælpe på vej ved at introducere nogle af spørgsmålene nedenfor:

- > Hvorfor siger Gud, at de vil komme til at kede sig? At de vil lave ballade? At de vil blive uvenner med dyrene?
- > Hvad betyder det 'at være klog'?
- > Er Adam og Eva blevet klogere? Hvis ja, hvordan? Hvis nej - hvorfor ikke?
- > Hvorfor tror Gud, at de vil ødelægge Paradis nu?
- > Hvad er forskellen på Paradis og verden?
- > Er paradisets have et bedre sted uden mennesker?
- > Kan man være for klog?

2.4 Afslutningsleg: Pif-Paf-Puf

Se beskrivelse af legen BILAG 3.

Legen har til formål at slutte lektionen af på en sjov og legende måde.

Undervisningsvejledning

Spor 2

Lektion 1

Opdag fortællingen med lyd og krop

I denne lektion hører eleverne lydfortællingen om Adam og Eva.

Eleverne skal herefter arbejde med fortællingens
handlingsforløb igennem små dramaøvelser.

Formålet med lektionen er, at eleverne bliver fortrolige med fortællingen,
så de kan dykke længere ned i fortællingens detaljer i lektion 2.

Overblik

- 1 Introduktion til forløbet – ca. 5 min
- 2 Lytte til fortællingen – ca. 15 min
- 3 Opvarmningsleg – ca. 5 min
- 4 Dramaøvelser – ca. 15 min

Lærereens forberedelse inden lektionen

- Sikre at eleverne kan lytte til fortællingen
- Kopier de 5 tegninger til fortællingen (KOPIARK 1) og klip et sæt ud til hver gruppe. Find evt. også tegninger frem digitalt, så du kan vise dem på skærm under afspilningen af fortællingen
- Lave grupper af 3 – 4 elever (de arbejder sammen i aktivitet 4 og 5)

1.1 Introduktion til forløbet

Læreren skriver ordet OPDAGELSE på tavlen og spørger eleverne, hvad ordet betyder. Lav en klassisk "brainstorm" på ordet og skriv elevernes input på tavlen rundt om begrebet. Læreren kan evt. spørge: Kan I komme I tanke om noget, I har opdaget for nyligt?

Læreren fortæller, at i dette forløb skal vi arbejde med det at opdage noget, der kan være med til at forandre én, vi skal høre en fortælling fra Bibelen om Adam og Eva og om de opdagelser, de gør sig, og vi skal prøve at filosofere.

1.2 Lytteoplevelse

Afspil fortællingen for eleverne.

Fortællingen er lang, og derfor er der indsat pling-lyde efter hvert afsnit af fortællingen. Afsnittene kan understøttes af de 5 tegninger, der viser handlingsforløbet (ligger som digital ressource til forløbet på www.symf.dk). Læreren standser evt. kort fortællingen efter hvert pling og viser den tegning, der hører til afsnittet. Tegningerne kan enten vises på stor skærm eller printes i A3 format og holdes op for eleverne.

Makkersnak

Læreren beder nu eleverne om at snakke med sidemakkeren om, hvad de netop har hørt, og hvad de synes om fortællingen (3 min.)

1.3 Opvarmnings leg: Filosoffens frugtsalat

Se beskrivelse af legen i BILAG 1.

Legen sporer gradvist eleverne ind på temaer i Adam og Eva fortællingen.

1.4 Dramaøvelser

Øvelse: Bodystorm

På rigelig gulvplads bevæger eleverne sig rundt imellem hinanden i rolig gang. På kommando fra læreren stopper eleverne op og viser det, læreren beder om. Læreren siger fx: "3 - 2 - 1 - GLÆDE! Tak, og gå igen". Brug grundfølelserne vrede, glæde, sorg og frygt nogle gange hver og i tilfældig rækkefølge for at varme eleverne op og for at sikre, at de har forstået øvelsen. Gå derefter over i følelsesord/situationer, der direkte er koblet til fortællingen (se forslag herunder). Hold et frisk tempo, så eleverne ikke når at tænke for meget over, hvordan de skal vise de forskellige følelser. Bodystorm er god opvarmning til statue-øvelsen.

Liste over ord i kronologisk rækkefølge til Bodystorm-øvelse:

Vrede / glæde / frygt / ked af det / keder sig / nysgerrig / klog / snedig / lokker / nyder / skyldig / uskyldig / skuffet / sur / skammer sig / viser bort / er blevet smidt ud / står et ukendt sted, trøster.

Statue-øvelse i grupper

Eleverne arbejder i deres grupper fra før. Læreren uddeler de fem tegninger til hver gruppe. Nu vælges én i gruppen, der skal forme de andre elever i gruppen til en statue. Statuen skal vise en situation fra fortællingen, som den vises på de fem tegninger. Den, der skal forme, vælger selv, hvilken situation/tegning, der skal formes - det holdes hemmeligt for resten af gruppen. Statuen formes nu UDEN ORD. Når statuen er færdigformet, gætter gruppen på, hvilken situation, de har vist. Turen kan nu gå videre til den næste i gruppen.

ACTION - CUT - ACTION

Når grupperne har formet alle fem statuer, kan I vælge at lave en visning, hvis en eller to af grupperne har mod på det. Her viser en gruppe alle fem situationer i rækkefølge, så de stemmer med fortællingens handlingsforløb.

Visningen foregår ved, at tilskuerne holder hænderne for øjnene (CUT). Når første statue er klar til at blive vist, siger gruppen ACTION. Tilskuerne fjerner hænderne for øjnene, ser kort statuen og gruppen siger CUT. Mens tilskuerne har hænderne for øjnene, formes hurtigt næste statue. Herefter ACTION - CUT - ACTION ... til alle fem statuer er vist.

STATUE-ØVELSE / TABLEAU VIVANT

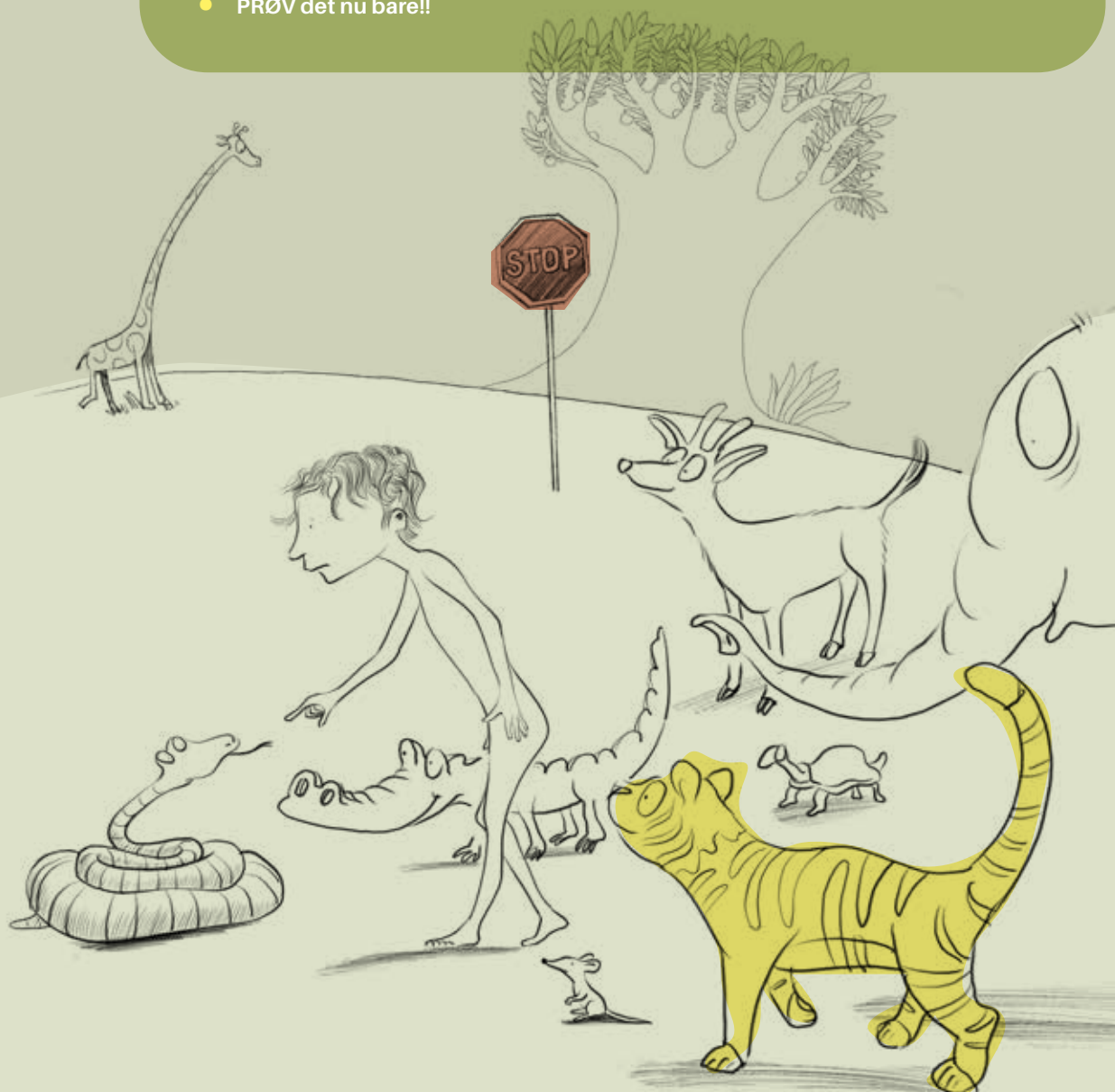
Kært barn har mange navne!
Denne øvelse går ud på, at eleverne giver en fortælling et kropsligt udtryk. At fastholde et kropsligt udtryk i tid er at fryse til statue. Når vi bruger betegnelsen 'statue', er der altså ikke tale om, at eleverne skal opføre et skuespil, men at vise et stillbillede af en bestemt situation i fortællingen med deres kroppe. Det vil oftest være et billede af det, der er centralt i fortællingen.

DEN KROPSLIGE ERFARING I SPIL

Forskning viser, at det, som læres igennem kroppen, lagres bedre i hukommelsen. Når eleverne fx skal vise centrale scener fra en fortælling med kroppen, skabes der plads til at elevernes egne refleksioner kommer i centrum. Samtidig giver det de ikke så verbale elever en mulighed for at komme til orde gennem kroppen. Dramatisering er som æstetisk udtryksform et særligt sprog, der åbner for at udtrykke forskellige dimensioner, som det talte og rationelle sprog ikke kan indfange.

GODE RÅD

- HUSK at læreren er et forbillede. Du skal turde at være et eksempel og vise noget med din egen krop
- OBS: Det kræver tryghed i gruppen at vise noget med sin krop
- SKAB et rum, hvor I sammen undersøger tingene - vær nysgerrig
- HUSK at varme op med opvarmningsøvelser, inden I springer ud i tableauerne
- Faste rammer giver mest frihed
- PRØV det nu bare!!

Lektion 2

Dyk ned i fortællingen med begrebsleg og analyse

I denne lektion skal eleverne arbejde med begrebet 'Opdagelse' og identificere de opdagelser Adam og Eva gør sig i historien.

De to første aktiviteter igangsætter elevernes forforståelse, refleksioner over opdagelses-begrebet samt kreativ og selvstændig tænkning og elevdialog.

I den sidste aktivitet skal eleverne identificere Adams og Evas opdagelser i historien gennem en nærlæsning/lytning af fortællingen – det er alt fra stort til småt, fra konkret til abstrakt, der skal skrives ned. Disse opdagelser skal bruges som afsæt for den filosofiske dialog i **lektion 3**.

Overblik

- 1 Begrebsbowling / ca. 10 min
- 2 Leg: Opdagelsesrejsende i klasseværelset / ca. 10 min
- 3 Tekstanalyse: Hvilke opdagelser gør Adam og Eva sig? / ca. 20 min
- 4 Afslutningsleg: Pif-paf-puf / ca. 5 min

Lærerens forberedelse inden lektionen

- Print KOPIARK 2 – Begrebsbowling eller klargør visning på storskærm (arket ligger som digital ressource til forløbet)
- Print Adam og Eva tekst fra hjemmesiden og/eller sikre at fortællingen kan lyttes til.
- Find blanke A4 ark frem, som eleverne skal skrive opdagelser på
- Opdel eleverne i grupper på 3-4

2.1 Begrebsbowling

I denne aktivitet skal eleverne sammen komme i tanke om en række eksempler på opdagelser.

Sådan gør du:

- Læreren opdeler eleverne i makkerpar 2 og 2.
- Hvert makkerpar får udleveret KOPIARK 2 - Begrebsbowling eller arket vises på storskærm. De skal nu "vælte" de 10 (opdagelses)kegler, som er på arket. Eleverne vælter en kegle ved at svare på spørgsmålet. Der er ikke noget rigtigt og forkert svar – det handler om at være kreativ, og det er elevernes opgave at overbevise hinanden om, at det svar man kommer med, er godt nok til at vælte keglen og gå videre til næste opdagelse. Eleverne må gerne trække på erfaringer og oplevelser fra deres eget liv.
- Læreren kan evt. starte med at modellere et enkelt eksempel for eleverne og gøre opmærksom på, at de ikke må bruge samme eksempel i øvelsen. OBS! Det er vigtigt kun at give lige akkurat den mængde eksempler, de har brug for, for at igangsætte deres kreative tænkning. For mange eksempler kan fastlåse elevernes ide om, hvilke svar de tror, de skal komme op med.
- Slut evt. af med at samle op på nogle af de eksempler eleverne fandt på

Her er en række eksempler på, hvordan opdagelseskeglerne kan væltes (eksempler fra børn på 6 og 11 år og voksne)

Noget, man kun kan opdage, hvis man går i skole:

At en skole næsten altid har klasseværelser, en form for tavle og et stort fællesrum/aula / Hvordan det er at gå i skole

Noget, man kun kan opdage, hvis man kigger rigtig, rigtig længe det samme sted:

Hvis man kigger lang tid på en plante, vil man se at bladene langsomt vender sig mod solen / Hvis man kigger op på himlen i lang tid, opdager man, at der hele tiden kommer nye skyer

Noget, som kan opdages på internettet/online:

At man kan høre lyde og musik fra steder i verden, man aldrig har været, fx regnvejrslyde fra Tokyo, skovlyde fra Canada eller gadelyde fra Mexico / Sjove spil som Roblox og Minecraft

Noget, som ingen nogensinde kommer til at opdage:

Hvor langt ud i universet man kan komme

En opdagelse, som du kan gøre, hvis du har det klogeste hoved og rigeligt med penge:

Opfinde helt ny medicin, der kan kurere selv de værste sygdomme

Noget, du ville ønske, blev opdaget:

At vi er nødt til at passe bedre på jorden / At mor og far havde vundet en masse penge i Lotto / Havfruer eller enhjørninger

2.2 Leg: Opdagelsesrejsende i klasseværelse

Eleverne inddeles 2 og 2 og skal gå arm-i-arm.

Sig til eleverne:

Tag din makker under armen, for nu skal I på opdagelsesrejse i klasseværelset. I skal forestille jer, at klasseværelset er et helt nyt sted, I aldrig har været, fyldt med genstande, I aldrig har set før. Nu skal du og din makker ud for at opleve det hele. Mens I går rundt, opdager I hele tiden nye ting, udpeger og beskriver dem for hinanden. Men ting er ikke helt, hvad de først ligner.

Læreren peger fx på en lampe, der hænger fra loftet og siger: *"Se lige den flotte flyvemaskine der!"*. Læreren peger på et lille bitte hul (fx et nøglehul) og siger *"Se lige en fin lille indgang til alle billerne"*.

Send eleverne afsted på opdagelse. Du kan evt. hoppe ind og ud af makkerparrenes opdagelsesrejse og udpege en ting, for at holde dem ved ilden:

Eksempler til legen 'Opdagelsesrejsende i eget klasseværelse'

Vindueskarmen:

"Se, en lang landingsbane til de små drager, der kommer flyvende om natten."

Skraldespanden:

"Pas på! Det er en dyb brønd ned til en mørk underverden."

Projektoren:

"En kæmpe kikkert, så vi kan kigge ud i fremtiden."

Skabet:

"Se, en hemmelig grotte, hvor alverdens skatte er gemt."

Papirklips:

"Se de små søvlslinger, der kan sno sig sammen til et helt hegn."

Penalhuset:

"Det ligner en skattekiste fyldt med magiske tryllestave."

Rygsækken:

"En rejsetaske til månen - lige til at flyve af sted med."

Kridt:

"Se de små issværd, man kan tegne magiske cirkler med."

Taskekroge:

"En hel række sovepladser til flagermus."

2.3 Tekstanalyse: Hvilke opdagelser gør Adam og Eva sig?

Nu skal eleverne gennemgå fortællingen om Adam og Eva og finde konkrete og abstrakte opdagelser, som skal bruges i den filosofiske samtale i lektion 3.

Sådan gør du:

- Læreren fortæller eleverne, at de nu skal på jagt i fortællingen om Adam og Eva. De skal finde alle tænkelige eksempler på nye opdagelser, som Adam og Eva gør sig. Store og små. Det kan være konkrete ting i deres omgivelser, de opdager, men det kan også være opdagelser om dem selv, om andre, om gode ting, om dårlige ting. Fortæl også, at de opdagelser, eleverne finder i dag, skal bruges i næste lektion.
- Opdel eleverne i mindre arbejdsgrupper. Hver gruppe skal have en bunke blanke A4-ark og en tusch med kraftig farve at skrive med (OBS: det er vigtigt, at man tydeligt kan se, hvad eleverne har skrevet på arket).
- Afspil fortællingen og sæt den på pause efter hvert afsnit (nyt afsnit er markeret med en pling-lyd). Bed eleverne om at snakke sammen om og herefter skrive de opdagelser, Adam og Eva gør sig, i hvert afsnit. Hver opdagelse, arbejdsgrupperne identificerer, skal skrives ned på et ark papir – altså én opdagelse på ét papir.
- Læreren går rundt og snakker med arbejdsgrupperne undervejs for at sikre sig, at de får arbejdet med teksten og for at få et indblik i elevernes overvejelser omkring de opdagelser, de finder. Det indblik, du får som lærer ved at gå rundt, kan være godt at have i forhold til at hjælpe den filosofiske dialog på vej i lektion 3 – det kan være, at du opfanger en god pointe fra en elev, som du kan forsøge at få eleven til at dele i dialogen.
- Læreren indsamler papirarkene efterfølgende og disse gemmes til næste lektion.

Her er en række eksempler (i tilfældig rækkefølge) på opdagelser Adam og Eva gør sig:

- Adam opdager, at han keder sig
- Adam og Eva opdager, at de er nøgne
- Adam opdager, at dyrene kan få navne
- Adam opdager et dyr, der IKKE vil have et navn
- Adam opdager modstand/at ikke alle vil det samme som en selv
- Adam opdager, at noget kan være forbudt
- Adam og Eva opdager nysgerrighed
- Eva opdager, at det er utilfredsstillende ikke at få gode forklaringer på ting, der er forbudte
- Adam opdager, at man kan lyve uden at blive opdaget (igennem Evas handlinger)
- Adam og Eva opdager, at der er konsekvenser ved ens handlinger
- Adam og Eva opdager, hvordan det er at blive straffet
- Adam og Eva opdager, at de er forskellige og ser forskellige ud
- ... osv.

GIV ELEVERNE EJERSKAB

Dette er eksempler på opdagelser, som du som lærer kan have i baghovedet. Det er dog til enhver tid mest ønskværdigt, at eleverne selv kommer frem til en række opdagelser, som de kan arbejde videre med i den filosofiske dialog. På den måde får eleverne en større ejerskab og får derved et bedre afsæt for at indgå i den filosofiske dialog.

2.4 Afslutningsleg: Pif-Paf-Puf

Legen bruges til at afslutte lektionen på en sjov måde – se BILAG 3.

Lektion 3

Åbn fortællingen med filosofisk dialog

I denne lektion undersøger eleverne fortællingens temaer med filosofiske "briller" på. I lektionen gennemfører eleverne en filosofisk dialog som læreren faciliterer ved hjælp af dialogteknikker kendt fra *Filosofi med børn*.

Læs mere om principperne i *Filosofi med børn* i **BILAG 2**.

Overblik

- 1 Opstarts leg - 5 min
- 2 Filosofisk dialog - 35 min
 - a. Rammesætning
 - b. Genbesøg historien om Adam og Eva og deres opdagelser
 - c. Dialog
- 3 Sjov afslutningsleg - 5 min

Lærerens forberedelse inden lektionen

- VIGTIGT: Arranger at eleverne kan sidde i en rundkreds enten på stole (uden bord foran) eller på gulvet. Sæt rundkredsen op på forhånd eller gør det sammen med eleverne. Læreren skal også have en stol i rundkredsen. *Rundkredsformationen er vigtig, fordi det er vigtigt at eleverne kan se og høre hinanden.*
- Find en snor, et reb eller noget malertape, som skal bruges til at markere en kontinuumslinje/skalalinje på gulvet.
- Find papir og stor tusch frem til at kunne lave skilte: "STOR FORANDRING" og "LILLE FORANDRING" (vent evt. med at skrive på arkene)
- Find arkene med de opdagelser, eleverne har skrevet ned fra lektion 2.
- Forbered dig på den filosofiske dialog ved at tænke over hvilke temaer, der måske kan dukke op undervejs. Det er en rigtig god ide at læse Bilag 2 - De vigtigste principper i *Filosofi med børn*, inden du går i gang.

3.1 Opvarmningsleg: Oste-sofa

Legen fungerer som opvarmning til den filosofiske dialog ved at igangsætte elevdialog, kreativ tænkning og argumentation. Se BILAG 4.

OM AT BRUGE LEG I UNDERVISNINGEN

Opvarmningslege skal først og fremmest være sjove og udfordrende for deltagerne, men de skal også være med til at skabe koncentration og fokus hos den enkelte deltager inden den følgende dialog. Opvarmningslege kan fx være med til at skærpe samarbejdet og kommunikationen mellem deltagerne eller skærpe den logiske og/eller den kreative tænkning.

Afslutningslege fungerer som mental afspænding - comic relief. Deltagerne træder ud af den filosofiske tænke-boble. Leg er en sjov 'belønning' for god og koncentreret indsats. Indholdsmæssigt behøver legene ikke at have noget med den filosofiske dialog at gøre.

3.2 Filosofisk dialog

Rammesætning

Her rammesætter læreren den filosofiske dialog og markerer, at både læreren og eleverne nu sammen træder ind i et rum, hvor målet er at filosofere sammen. Det betyder, at det ikke handler om at finde rigtige og forkerte svar, men om at finde de bedste svar sammen i fællesskab.

Sådan gør du:

- Læreren fortæller eleverne, at nu skal de filosofere, og at klassen slutter af med at lege en sjov leg.
- Læreren kan spørge eleverne, om de ved, hvad det betyder 'at filosofere'? Måske er der nogle elever, der har nogle input.
- Læreren kan herefter sige, at filosofi handler om at tænke dybt og grundigt over livets store og små spørgsmål. At det handler om at undre sig, at stille spørgsmål og tænke sig godt om – at det er lidt som at gå på opdagelse i sine egne og andres tanker og ideer. Fortæl dem, at når man filosofere, så ved man ikke, hvad det rigtig svar er, og det er ikke sikkert, at man nogensinde finder det. Det handler ikke så meget om at finde 'det rigtige svar', men det handler rigtig meget om at finde 'det bedste svar' **sammen!**
- Derfor er det vigtigt, at alle får lov at dele deres tanker og ideer, så man sammen kan finde (måske flere) gode svar.

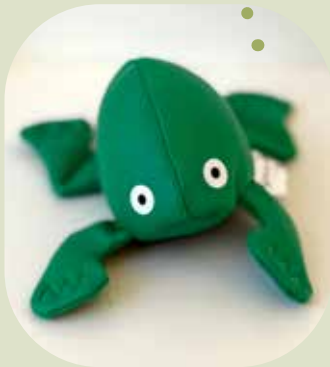
AT FILOSOFERE

Det er helt ok at bruge dette måske fremmede ord 'at filosofere' og 'filosofi'. Det skaber potentielt en skærpet opmærksomhed og nysgerrighed og indikerer, at nu skal der ske noget helt nyt. For mange elever vil den filosofiske dialog være ny, fordi de er vant til i skolesammenhæng at skulle finde "de rigtige svar". Der vil gå noget tid, inden de forstår, at det er ikke målet i den filosofiske dialog.

- Læreren fortæller eleverne, at det er bedst at sidde i en rundkreds, når man skal filosofere. På den måde kan alle bedst se og høre hinanden.
- Læreren finder taletursgenstanden frem og fortæller nu, at for at man kan filosofere på en god måde, er der nogle regler, som alle skal følge. Reglerne er (de kan evt. skrives op på tavlen):

Regler

- 1. Man må kun tale, hvis man har taletursgenstanden (gælder ikke læreren og i makkersnak)**
- 2. Man markerer, hvis man vil sige noget, men man må ikke række hånden op, ellers taler en anden. To fingre i vejret betyder, at man har en kommentar til det, der lige er blevet sagt. En finger i vejret, at man har noget nyt at byde ind med.**
- 3. Man skal være stille, når læreren rækker taletursgenstande op i luften (*vis eleverne, hvordan du rækker armen i vejret med taletursgenstanden i hånden*)**
- 4. Man skal opføre sig respektfuldt (rart) over for hinanden (fx må man ikke grine af hinandens ideer eller sige grimme ting)**

TALETURSFRØEN

En taletursgenstand kan måske virke unødvendig, men den **1)** hjælper til at markere, hvor fokus skal være, **2)** gør turskifte til en aktiv handling og **3)** kan virke tryghedsskabende for taleren. Desuden hjælper genstandens tilstedeværelse med at markere, at vi træder ind i et "andet" samtale rum, hvor vi skal noget bestemt og måske noget andet end vi plejer.

REGLERNE

Det er en god ide at gennemgå og italesætte reglerne også selvom de virker "banale". De hjælper til at skabe klare rammer og orden, så eleverne bedre kan koncentrere sig om dialogen, herunder fx at lytte (i stedet for fx at skulle skynde sig at række hånden op, når man kommer i tanke om noget). Du kan selvfølgelig tilpasse reglerne og formuleringen af disse efter situationen og eleverne.

Genbesøg historien om Adam og Eva

- **Spørg eleverne:** Hvem kan fortælle, hvad historien om Adam og Eva handlede om? Lad en elev starte med at fortælle det, han/hun kan huske. Få eleverne til at hjælpe hinanden med at udfylde "hullerne" i det, der bliver sagt.

Dialog

DEL 1

- **Find nu bunken med alle de opdagelser**, eleverne skrev ned i sidste lektion og gør eleverne opmærksomme på, at det er de opdagelser, de har skrevet ned i forrige lektion.
- Udvælg en elev, der får lov at trække en tilfældig opdagelse fra bunken. Bed eleven om at læse højt fra arket.
- Spørg eleverne om hvem, der har skrevet denne opdagelse. Bed evt. gruppen om at uddybe, hvis der er uklarhed om opdagelsen.

SKAB EN STEMNING

Gør evt. disse indledende øvelser i "dramatisk" langsommelighed og stilhed så der rettes fuldt fokus på den forestående opgave og nysgerrigheden pirres. Hvad er det, der skal til at ske? Hvorfor lægger læreren mon noget der midt på gulvet? Hvad er det?

- Stil nu følgende **ankerspørgsmål**:

Ændrer opdagelsen af (x) på Adam? / på Eva?

- **Makkersnak**: Eleverne skal nu snakke sammen 2 og 2 om spørgsmålet i 3-4 minutter. Gå rundt og lyt lidt til, hvad de forskellige makkerpar snakker om.

MAKKERSNAK

Undgå at blande dig og komme med input her - bare lyt. Gentag evt. ankerspørgsmålet og opfordr eleverne til at tænke selv ved at blive ved med at spørge: "Jamen, hvad synes du?" og evt. sige "jeg ved det ikke - jeg har ikke svaret" eller lignende, der lader eleverne forstå, at det handler om dem og deres input.

- **Herefter åbnes dialogen i plenum**. Lad dialogen være guidet af følgende spørgsmål, for at hjælpe eleverne med at forklare deres ideer bedst muligt:

- *Gentag ankerspørgsmålet igen og igen*
- *Hvorfor/hvorfor ikke?*
- *Kan du give et eksempel?*
- *Kan du sige lidt mere?*
- *Hvad mener du med [begreb]?*
- *Er du enig med [anden person]?*
- *Er der nogen, der mener noget andet?*
- *Er der nogen, der har skiftet mening?*

- Når der er kommet forskellige inputs fra eleverne, **laver læreren nu en skalalinje/kontinuumslinje på gulvet** med en snor/tape eller lignende. Læreren finder et papir frem og skriver med store bogstaver "STOR FORANDRING" og placerer det i den ene ende af linjen. Læreren finder endnu et papir og skriver med store bogstaver "LILLE FORANDRING" og placerer det i den anden ende af linjen.

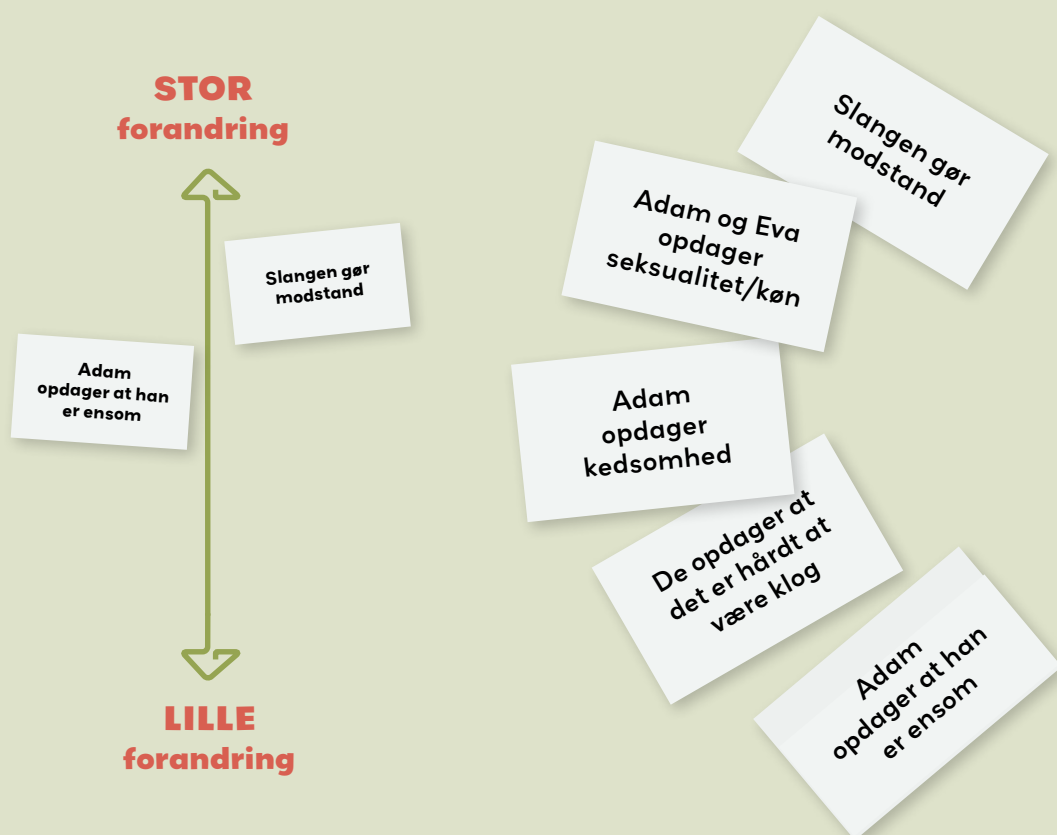
PRINCIPPERNE I FILOSOFI MED BØRN

Vær opmærksom på de vigtigste principper og idealer for filosofisk dialog med børn. Målet er at få så mange elever i tale som muligt, at få eleverne til at argumentere, at vende tilbage til ankerspørgsmålet og konkludere på det. Målet er ikke konsensus eller at nå frem til en samlet fælles konklusion. Gentag gerne de samme spørgsmål til samme elev og til forskellige elever. Læs om principperne i BILAG 2.

- Læreren inviterer derefter eleverne til at kigge på linjen på gulvet og spørge til det, der står på de to skilte. **Forklar dem**, hvordan linjen fungerer som en skala fra "stor" til "lille".
- I forlængelse af den dialog, I netop har haft, **spørg så**:

Hvor på linjen skal opdagelsen af (x) placeres? Er det en **STOR** forandring eller en **LILLE** forandring eller et sted derimellem?

- **Brug evt. makkersnak igen i 2 minutter** (husk at gå rundt og lyt til det, makkerparrene snakker om)
- **Spørg derefter, om der er en elev, der vil placere opdagelsen på linjen.**
Spørg ind til elevens overvejelser om at placere opdagelsen netop der. Brug de opfølgende spørgsmål som angivet tidligere. Efter et input fra en elev kan du følge op med: Er der nogen, der ville placere arket et andet sted? Ja? Nej? Hvorfor? Hvorfor ikke?
- **Lad flest mulig elever komme med input** og lad den elev, der kommer med inputtet, placere og flytte 'opdagelsen' på linjen og forklare, hvorfor den ligger lige netop der osv.

- Når læreren synes, det er passende, kan der trækkes en ny **'opdagelse' fra bunken og samme proces** kan gennemføres. Når opdagelsen skal placeres på skalalinen/ kontinuumslinjen skal opdagelserne placeres i forhold til hinanden – er denne nye opdagelse en større eller mindre forandring ift. den anden opdagelse? Hvilken opdagelse forandrer mest? Hvorfor?
- Undervejs kan læreren hjælpe eleverne i gang med at tale om opdagelser, og hvor store forandringer de gør ved at sætte dem på sporet af, at **en opdagelse er ikke altid blot kun én opdagelse** – de konkrete opdagelser kan typisk pakkes mere ud – der er flere lag i dem. Du kan nænsomt forsøge at guide eleverne ved at stille spørgsmål, der leder dem hen imod at undersøge, om der er flere lag i opdagelserne. Se nedenstående eksempler, der viser nogle mulige flere lag af den samme opdagelse:

Eksempler, der viser nogle mulige flere lag af den samme opdagelse

Adam og Eva opdager, at de er nøgne. Derved opdager de også: blufærdighed, køn, seksualitet, skam, at der findes tøj, at der er forskel på mand og kvinde, at der var noget, de ikke vidste om hinanden – måske er der mere de ikke ved om hinanden.

Adam opdager, at slangen ikke vil have et navn. Derved opdager han også: modstand, at ikke alle vil det samme som en selv, at andre individer har andre behov og ønsker end en selv

Først opdager Adam og derefter Eva, at noget kan være forbudt. Derved opdager de også: at de ikke er frie til at gøre alt, hvad de vil, og at nogen bestemmer over dem.

Adam opdager, at man kan lyve (igennem Evas handlinger). Derved opdager han også: løgnen som fænomen, herunder fordele og ulemper ved det at lyve, at der er forskel på sandhed og løgn, at løgnen kræver kendskab til sandheden

Adam opdager, at dyrene kan få navne. Derved opdager han også: at man kan give ting navne og at de dermed får en anden betydning for os, at vi bedre kan forstå dem, at ting vi ikke har navne for ved vi måske ikke hvad er

- **Eventuelt:** Afhængig af hvor mange opdagelser I har nået at snakke om, kan I **slutte af ved at de resterende opdagelser fordeles ud til eleverne/grupper af elever.** Nu skal alle eleverne samtidig placerer opdagelserne på linjen og relativt til hinanden. Reglen er, at der ikke må ligge to opdagelser på samme placering. Dette giver potentielt anledning til små debatter og diskussioner eleverne imellem, hvor de er nødt til at forhandle om hvilken opdagelse, der passer bedst hvor.

Spørgsmål der kan opstå undervejs

Nedenstående spørgsmål og temaer kan lure lige under overfladen af elevernes dialog om betydningen af Adam og Evas oplevelser. Hvis du aner, at en elev er på vej i en af disse retninger (eller andre spændende retninger – dette er ikke en udtømmende liste – kan du overveje nænsomt at stille spørgsmålet, for at trække det ind i en fælles undersøgelse. Formuler spørgsmålene på en måde, så det passer ind i den dialog, der er i gang.

Opståede spørgsmål

- > Var det godt, at Adam og Eva opdagede deres nøgenhed/løgnen/modstanden... osv.?
- > Er der opdagelser, som Eva og Adam kunne have været foruden?
- > Er der noget, som Adam og Eva mangler at opdage?
- > Bliver Adam og Eva mere sig selv i løbet af fortællingen?
- > Er det, som Adam og Eva opdager, noget alle mennesker opdager før eller siden? (er det med andre ord 'almenmenneskeligt')
- > Kunne Adam og Eva være forblevet uvidende?
- > Er det at opdage noget det samme som at lære noget?
- > Hvis et dyr opdager, at det kan snyde andre dyr (eller opdager, at det er nøgent, eller opdager, at det kan vælge eller... osv), bliver dyret så mere menneskeligt?

DEL 2

Hvis eleverne synes, at det aktuelle spørgsmål er udtømt (forskellige perspektiver og spørgsmål er blevet belyst og drøftet, mange har bidraget til dialogen), og hvis der er tid til det, kan du fortsætte undersøgelsen og dialogen i et nyt spor, der bygger på den videre handling i historien:

- > **Sig:** Kan I huske, at på et tidspunkt, hvor Gud har opdaget, at Adam og Eva har spist æbler fra det forbudte træ, så siger Gud til Adam og Eva: *"Nu er I blevet så kloge, at I vil komme til at kede jer og lave ballade og blive uvenner med dyrene. I kan ikke blive her i Paradiset længere. I vil bare ødelægge det."* (Gentag Guds sætning et par gange for eleverne, eleverne får mulighed for at smage på om de er enige i Guds udsagn, og hvad de mener om det).

- > **Stil nu det nye ankerspørgsmål:**

**Er Adam og Eva blevet for kloge til
at være i Paradisets have?**

- > Lad eleverne snakke sammen 2 og 2. Åben derefter dialogen i plenum. Start med at se om eleverne har input til ankerspørgsmålet, uden at det åbnes yderligere op. Giv eleverne god tid til at tænke sig om og hav stor tålmodighed ift. at se, om eleverne kommer med et input af sig selv.

Opståede spørgsmål

Hvis eleverne ikke har input til spørgsmålet, kan du hjælpe på vej ved at stille uddybende spørgsmål som:

- › Er Adam og Eva blevet klogere? Hvis ja, hvordan?
- › Hvorfor siger Gud, at de vil komme til at kede sig? At de vil lave ballade? At de vil blive uvenner med dyrene?
- › Hvorfor tror Gud, at de vil ødelægge Paradis nu?
- › Hvad er forskellen på Paradis og verden?
- › Er Paradisets Have et bedre sted uden mennesker?
- › Kan man være *for* klog?

3.3 Afslutningsleg: Pif-Paf-Puf

Lektionen afsluttes med legen Pif-Paf-Puf, som fungerer som en 'comic relief' oven på en koncentreret filosofiske dialog (se BILAG 3)

BILAG 1

Filosoffens frugtsalat – med et Adam og Eva-twist

Filosoffens frugtsalat er en god opvarmningsøvelse, der gør tænkningen fysisk og her gradvist sporer eleverne ind på temaer i Adam og Eva fortællingen.

Sådan gør I:

Der stilles det samme antal stole op i en rundkreds, som der er deltagere. Alle får en stol, men stiller sig foran den i kredsen. "Filosoffen" (læreren) kommer med et udsagn, fx: Alle dem, der bedre kan lide hunde end katte finder en ledig stol i cirklen og sætter sig ned. Kan man bedst lide katte, sætter man sig bare ned på sin egen stol. Herefter rejser man sig op igen og afventer et nyt udsagn. Hvis man er den eneste, der vil bytte plads, drejer man en omgang rundt om sig selv og sætter sig ned på sin egen stol.

Udsagnene, som eleverne skal forholde sig til, starter i det enkle, fx:

- Alle dem med bukser på i dag bytter plads
- Alle dem, der er cyklet til skole i dag bytter plads
- Alle dem, der kan lide at synge....
- Alle dem, der bedre kan lide hunde end katte....

I løbet af legen bliver udsagnene mere komplekse og peger ind i fortællingen om Adam og Eva:

- Alle dem, der engang har haft lyst til noget, de ikke måtte få...
- Alle dem, der har tvivlet på, om deres mor eller far altid har ret ...
- Alle dem, der har gjort noget, deres mor eller far har sagt, man ikke måtte...
- Alle dem, der har prøvet at få skæld ud...
- Alle dem, der mener at det er forkert at skælde ud... (her kan man bede eleverne om at begrunde deres holdning)
- Alle dem, der mener, at voksne nogle gange gerne må skælde børn ud (her kan man bede eleverne om at begrunde deres holdning)
- Alle dem, der har prøvet at blive sendt væk (udenfor døren, ind på sit værelse mm.), fordi de havde gjort noget, de ikke måtte...
- Alle dem, der mener, at det er forkert at sende børn udenfor døren/ind på sit værelse, fordi de havde gjort noget, de ikke måtte... (bed eleverne om at begrunde)
- Alle dem, der synes at det er okay, at der er en konsekvens, når man har gjort noget, man ikke måtte (bed eleverne om at begrunde)

Find evt. selv på flere udsagn, som eleverne skal tage stilling til.

BILAG 2

De vigtigste principper i Filosofi med børn

I det følgende gennemgås nogle af de vigtigste principper i *Filosofi med børn*. Principperne er gode at kende til, inden du skal facilitere en filosofisk dialog.

Dialogbegrebet er et paraplybegreb, der rummer mange forskellige typer af samtaler, der har forskellige formål. Den filosofiske dialog efterstræber et bestemt ideal for samtalen nemlig, at samtaledeltagerne i fællesskab og med afsæt i et fælles tredje undersøger, identificerer og definerer forskellige gode svar på et eller flere (filosofiske) spørgsmål. Dvs. fokus er ikke på blot at lytte til hinanden, at opnå konsensus eller at argumentere for sit eget perspektiv. I den filosofiske dialog handler det om at bruge fællesskabets samlede ressourcer til at finde mange gode (rationelle, logiske, holdbare) svar på et filosofisk spørgsmål.

Du kan læse mere om tilgangen og teknikkerne i bogen TÆNK HØJT med dine elever af Peter Worley. Flere af principperne vil man også kunne genkende i den norske professor i pædagogik Olga Dysthes principper for dialogisk undervisning.

Ankerspørgsmålet

Et helt afgørende element i den filosofiske dialog er ANKERSPØRGSMÅLET. Det er hovedspørgsmålet, som vi er i gang med en fælles undersøgelse af igennem dialogen. Man kan forestille sig dialogen som en båd, der ligger for anker på åbent vand. Uden et anker ville vind og strømforhold få båden til at drive væk, men ankeret sørger for at holde den fast. Sådan skal ankerspørgsmålet fungerer i dialogen; som et anker der holder dialogen centreret om det samme hovedspørgsmål. Ankerspørgsmålet skal gentages mange gange undervejs – også flere gange end det umiddelbart virker naturligt – og facilitatoren skal hele tiden hjælpe eleverne med at vende tilbage til det, så dialogdeltagerne ikke ender med at gå i hver sin retning og potentielt tale om hvert sit, uden nogen egentlig opdager det, for så ville der ikke være tale om en undersøgelse af noget fælles. Der kan stilles nye ankerspørgsmål undervejs, når dialogen tillader det, men her er det vigtigt, at alle deltagerne er helt indforstået med, hvor det nye anker er placeret/hvad det nye hovedspørgsmål er.

Fra underviser til facilitator

I den filosofiske dialog påtager du dig som underviser en ny rolle: Facilitator-rollen. Du er i denne sammenhæng ikke underviser eller den, der har en særlig viden i forhold til eleverne og dermed kan svare på spørgsmålene. Til gengæld er du den, der skal hjælpe eleverne med at gennemtænke deres egen holdning og strukturere deres tænkning. Det gør du gennem dine spørgsmål og ved at lade eleverne tænke, tale og lytte sammen. Du kan hjælpe dette på vej, ved at anvende nogle af følgende faciliteringsteknikker:

- 1 Brug følgende tre-trins spørgestructur og vær ikke bange for at gentage strukturen igen og igen
 - Stil ankerspørgsmålet ➤ Eleven svarer på ankerspørgsmålet
 - Stil så opfølgende spørgsmål, der får eleven til at uddybe sine antagelser: 'Hvorfor?' 'kan du give et eksempel?', 'Kan du forklare hvad du mener med (x)?' 'Hvad betyder (x)? ➤ Eleven uddyber måske sit svar
 - Få så eleven til at konkludere ved at gentage ankerspørgsmålet igen ➤ Eleven svarer konkluderende på ankerspørgsmålet

Fortsæt sådan med flere elever og måske ved den samme elev igen af nogen omgange. Vær ikke bange for at gentage strukturen igen og igen. Tit kommer der noget nyt/nogle uddybende detaljer frem i hver omgang, og det hjælper eleverne til at få forklaret sig.

- 2 Undgå at udtrykke din egen holdning til emnet og spørgsmålene over for eleverne. Vær til stede som en tjener – en tjener er til stede i et selskab, uden at være med. Bestræb dig på, at mens dialogen står på, så er næsten alt, hvad du siger, formuleret i form af åbne spørgsmål, der har til hensigt at hjælpe eleverne med at gennemtænke og udtrykke deres holdning – det handler ikke om at få dem til at indse en bestemt holdning/forståelse af emnet.
- 3 Brug ekko i stedet for parafrasering: Der kan være brug for at gentage elevens udsagn. Nogle gange for at hele klassen kan høre, hvad der er blevet sagt og nogle gange, fordi der er brug for at summe længere tid over det, der er blevet sagt. Når du gentager, hvad en elev har sagt, så undgå at parafrasere elevens ord, dvs. at gentage elevens ord ved at omformulere det, der er blevet sagt med dine ord. Ekko i stedet for, dvs. gentag elevens ord så nøjagtigt som muligt.

Autentiske spørgsmål

En vigtig drivkraft i den filosofiske dialog er facilitatorens brug af autentiske spørgsmål, dvs. indholdsmæssigt åbne spørgsmål, hvor der ikke efterspørges et bestemt svar (i modsætning til spørgsmål som fx 'I hvilket årstal blev Christian IV født?' eller 'Hvordan fungerer fotosyntese?').

Hvad der gør et spørgsmål autentisk, er i høj grad mindsettet bag spørgsmålet, og hvad læreren forventer af elevens svar. Et spørgsmål med en åben karakter og abstrakt indhold, fx 'Er det forkert at stjæle?', er ikke i sig selv et autentisk spørgsmål, hvis læreren forventer et bestemt svar fra eleven, fx 'Ja, det er forkert at stjæle'. Spørgsmålet er kun autentisk for så vidt at læreren rent faktisk er åben for elevens svar og begrundelser herfor, og spørgsmålet forbliver også kun autentisk, for så vidt at læreren lader det være åbent, hvilke svar, der kan gives på spørgsmålet (dvs. ikke "lokke" eleverne hen mod en bestemt konklusion undervejs i dialogen). I den autentiske spørgepraksis ligger der altså indlejret et ideal om oprigtig lytning til, anerkendelse af og respekt for elevens perspektiver.

Opklarende spørgsmål og rum og tid til at tænke og udtrykke sig

Brug mange opklarende spørgsmål:

- "Kan du sige mere?"
- "Kan du forklare det igen med andre ord?"
- "Kan du give et eksempel?"

Kombiner disse opklarende spørgsmål med ankerspørgsmålet for at hjælpe eleven med at blive på sporet. Tænk også altid over, om der er andre og flere måder, du kan finde ud af mere om, hvad eleven tænker og mener. Der er flere gode grunde til at gøre dette:

- 1 Vi tror ofte, at vi ved, hvad børnene tænker, når de siger noget. Men nogle gange kan der ligge noget helt andet bag elevens udtrykte ord, end vi regner med. Derfor skal du undgå med dine egne ord at forklare, hvad du tror, eleven tænker. Brug i stedet for (mange) opklarende spørgsmål, og lad eleven forklare med sine egne ord.
- 2 Børn har brug for tid til at udtrykke sig og hjælp til at gøre dette, uden at ord bliver lagt i deres mund. Giv eleverne tid og meget mere tid, end du regner med, til at tænke, når du stiller dem et spørgsmål. Inviter langsommelighed, betænkningstid og tænke-pauser ind i dialogen. Ofte giver vi ikke eleverne lang tid nok, fordi vi omsorgsfuldt og med de bedste intentioner gerne vil hjælpe dem med at udtrykke sig og måske også, fordi vi selv kan have svært ved stilhed. Men hvis vi ikke giver eleverne god tid, så risikerer vi at gøre dem en bjørnetjeneste, hvor de ikke får mulighed for øve sig i at udtrykke sig selvstændigt.
- 3 Nogle gange er det, en elev siger, kun et slutpunkt for en længere tankeproces eller en række udtalte antagelser. Facilitatorens fornemmeste opgave er at opklare, fremkalde, lokke eleven til at ekspliciterer denne tankeproces – men tving ikke eleven, fremkald det nænsomt og stop igen, hvis eleven ikke er klar til at dele eller udtrykke sig.

Undervurder ikke dine elever

Nogle gange vil dine elever forstå ord og spørgsmål, som du slet ikke forventer, at de forstår. At vi ikke forventer det skyldes nok ofte, at vi som voksne begriber ord og spørgsmål ud fra vores eget voksen-perspektiv, og fra et voksen-perspektiv kan spørgsmål som 'Er Adam og Eva blevet for kloge til at være i Paradisets Have?' virke komplekst, fordi vi forsøger at begribe de mange lag, der kunne ligge i svaret på sådan et spørgsmål, på én gang. Børn forstår ting, situationer, begreber osv. i deres eget perspektiv og griber fat i det, der umiddelbart falder dem ind. Giv det et forsøg, vær åben for elevens stemme og forståelse. Nogle gange bliver man utrolig overrasket over elevernes forståelse og input, andre gange skyder man også over mål (fx at noget var for svært at forstå) og så må man justere.

Efterstræb bred deltagelse

Et af ønskerne for den filosofiske dialog er, at så mange elever som muligt deltager og bidrager. Men det kan være svært, for der er forskel på, hvor verbale elever er, og hvor meget mod de har til at deltage. Du kan forsøge at invitere elever ind ved at:

- 1 huske at spørge bredt ud: Er der nogen, der ikke har sagt noget, der gerne vil sige noget?
- 2 invitere elever direkte til at sige noget, hvis du fx har overhørt en god pointe i en makkersnak, som du tænker, at eleven måske vil bringe ind i plenum
- 3 invitere elever til at bidrage på ikke-verbale måder: Fx er det et svar i sig selv at placere en af illustrationerne på skalalinen uden nødvendigvis at sige noget eller lave afstemninger, hvor man kan tilkendegive sin mening fx ved at vise tommel op eller ned,
- 4 skabe en tryk, rar og forudsigelig stemning fx ved at håndhæve dialogreglerne (som angivet i hhv. Spor 1 – lektion 2, og spor 2, lektion 3)
- 5 undgå at give korrekthedsfeedback. Når vi siger 'ej, hvor spændende!' eller 'det var et godt svar!' eller 'ja, det er da rigtigt!', eller på andre måder indikerer, at et input var rigtig godt med toneleje eller kropssprog, så risikerer vi enten at eleverne forsøger at gentage for at få samme feedback i stedet for at tænke selvstændigt, eller vi risikerer at komme til at udtrykke, at vi værdsætter nogle elevers input mere end andres. Da et af formålene med dialogen er at bringe så mange elevers stemmer ind i dialogen som muligt, er det bedst at undgå denne type korrektheds-ros. Fokuser i stedet på at bruge et neutralt 'tak' eller lignende, som markerer tak for, at eleven bidrager – ikke ros for hvad eleven bidrager med.

Gør tænkningen fysisk

Det er en god ide at overveje, hvordan man kan gøre "tænkningen fysisk" undervejs i dialogen.

Et eksempel på dette er de kontinuumslinjer, der bruges i forløbet, hvor eleverne i det ene forløb skal placere illustrationer og i det andet forløb placerer ark med opdagelser på. At lade eleverne placere opdagelses-arkene og illustrationer på gulvet på linjen har flere vigtige funktioner: Det centreres elevernes opmærksomhed på det fælles tredje, som er afsat for dialogen. For nogle eleverne kan det konkrete fysiske materialer, vi flytter rundt på og arbejder med, understøtte forståelsen af det mere abstrakte, der bliver snakket om. Derudover åbner det for, at de mindre verbale elever stadig kan deltage, eftersom det gøres muligt at tilkendegive sin overbevisning ved blot at placere arket på linjen mellem skyldig/uskyldig og lille forandring/stor forandring. Måske kan der på baggrund af den fysiske placering (at tænkningen er gjort fysisk) åbnes op for et 'Hvorfor har du placeret den der?' – måske er eleven ikke klar til det. Måske kan de andre elever inviteres til at reflekterer over hvilke argumenter, der kunne være for at placerer arket lige netop der. Et andet eksempel på at gøre tænkningen fysisk kunne være, at man beder eleven placere sig fysisk i rummet i forbindelse med en afstemning eller lignende.

FØRSTEHJÆLP til dialog

Hvis du oplever, at det er svært at få eleverne i gang med dialogen eller at én elev har sagt noget, som alle de andre mere eller mindre stiltiende erklærer sig enige i (og det derfor ikke opleves som om, at der er mere at have en dialog om), så kan du prøve følgende:

Tip 1:

Start altid med at give lidt mere tid og gentag ankerspørgsmålet. Se om der dukker noget nyt op. Vær ikke bange for, at der bliver stilhed og lange tænkepauser – det må der gerne være.

Tip 2:

Brug makkersnak. Bed eleverne om 2 og 2 at snakke om spørgsmålet igen. Gå rundt og lyt til grupperne. Snak evt. kort med nogle af eleverne. Måske dukker der en pointe op i en gruppe, som du kan invitere dem til at dele i plenum. Man kan bruge op til flere makkersnakke i løbet af en dialog – hver gang et nyt spørgsmål eller perspektiv dukker op, eller når du oplever uro (nogle gange hjælper det, at eleverne får snakket lidt af), eller hvis du oplever, at eleverne bliver oprørte eller meget begejstrede (lad eleverne bruse ud med det, de mener til deres makker, så de bedre kan koncentrere sig i den fælles dialog).

Tip 3:

Lav en afstemning. Mener eleverne JA, NEJ eller VED IKKE. Lad dem vise det med tommelfinger (op, ned eller til siden) eller bed dem om at placerer sig på gulvet i tre grupper, der viser de tre svar. Inviter derefter elever fra de forskellige grupper til at forklare, hvorfor de svarede som de gjorde.

Tip 4:

Djævlens advokat. Opstil et scenarie, hvor eleverne skal arbejde med det modsatte af det, de mener. Hvis alle har svaret JA, så bed eleverne om at forestille sig en person, der har svaret NEJ og spørg så, hvilke argumenter personen kunne have for at sige NEJ. Lad eleverne drøfte det kort i en makkersnak og inviter så til plenum dialog igen. Det er ikke sikkert, at de kommer op med noget, eller at de vil ændre mening om sagen – det er ok. Forcér det ikke.

Tip 4:

Led efter begreber i elevernes udsagn og dyk ned i en undersøgelse af dem.

Nogle gange bruger eleverne nogle begreber, man kan gribe fat i og undersøge nærmere. Hvis en elev fx siger: "Det er mega nedern at lyve", så prøv at dykke ned i begrebet 'nedern'. Hvad betyder det egentlig? Er det det samme som (X), Ja? Nej? Eller en elev siger: "Man er ikke fri, når man går i skole", så prøv at dykke ned i begrebet 'fri' – hvad betyder det? Skriv fx ordet op på tavlen og skriv ud for ordet, hvad elevernes definition af begrebet er.

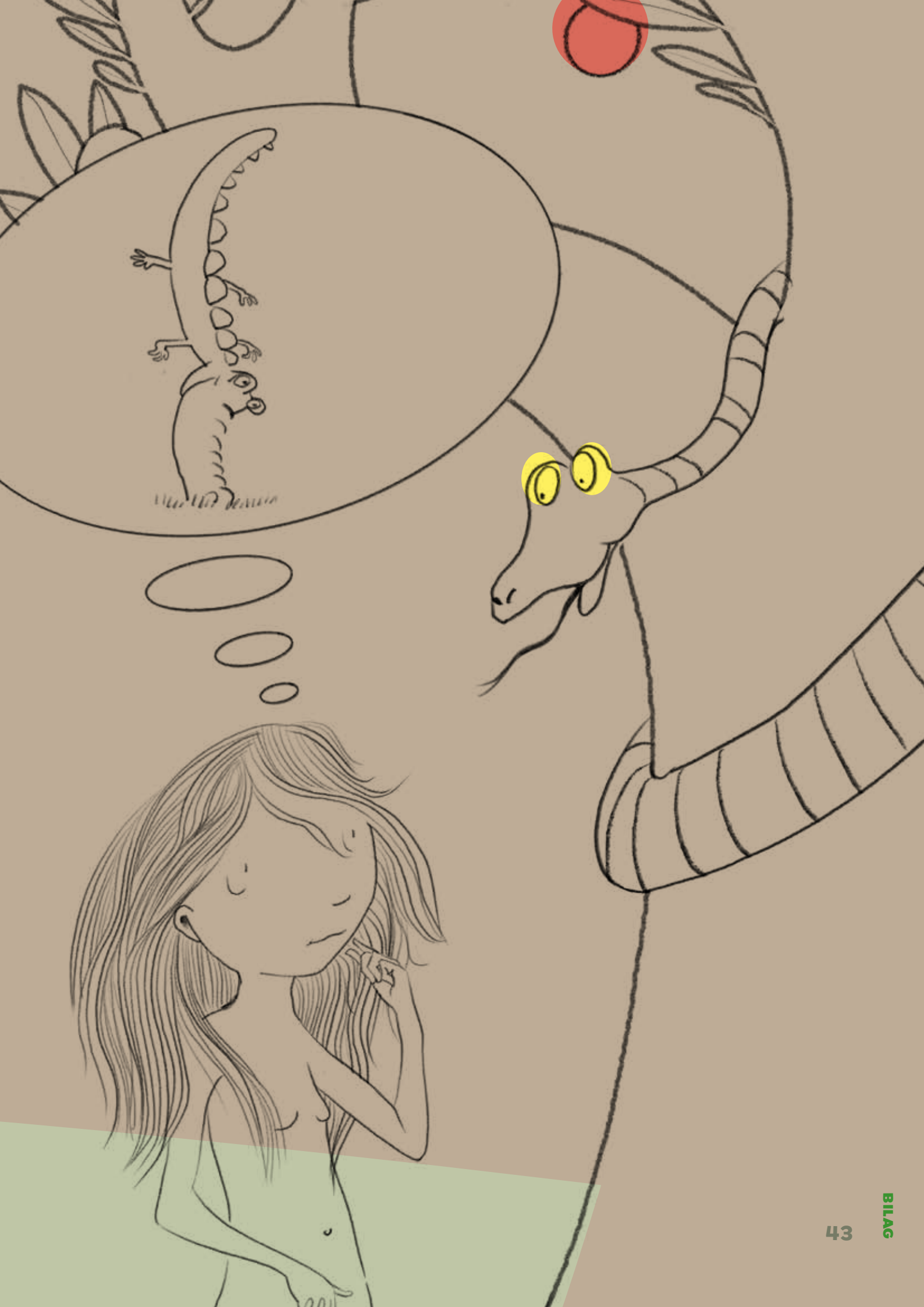
Tip 5:

Grib de spørgsmål, der opstår undervejs. Nogle gange dukker der spørgsmål op undervejs i dialogen, som kan trækkes frem og undersøges nærmere i plenum. Behandl nye spørgsmål som et nyt ANKERSPØRGSMÅL. Hvis dialogen efterhånden kan føres tilbage til det første ANKERSPØRGSMÅL, er det interessant at undersøge, om det har givet nye perspektiver på det oprindelige ankerspørgsmål. Under hver dialogdel er der listet en række spørgsmål op, som måske opstår undervejs, og som man kan gribe fat i og undersøge nærmere. Det mest ønskværdige er, at dialogen er drevet af de tanker og spørgsmål, eleverne selv kommer op med. Hvis dialogen går helt i stå, og det er svært at komme videre, så prøv at stille et af de oplistede spørgsmål. Måske kan det kobles til noget af det, eleverne allerede har sagt.

FALDGRUBER ved tips:

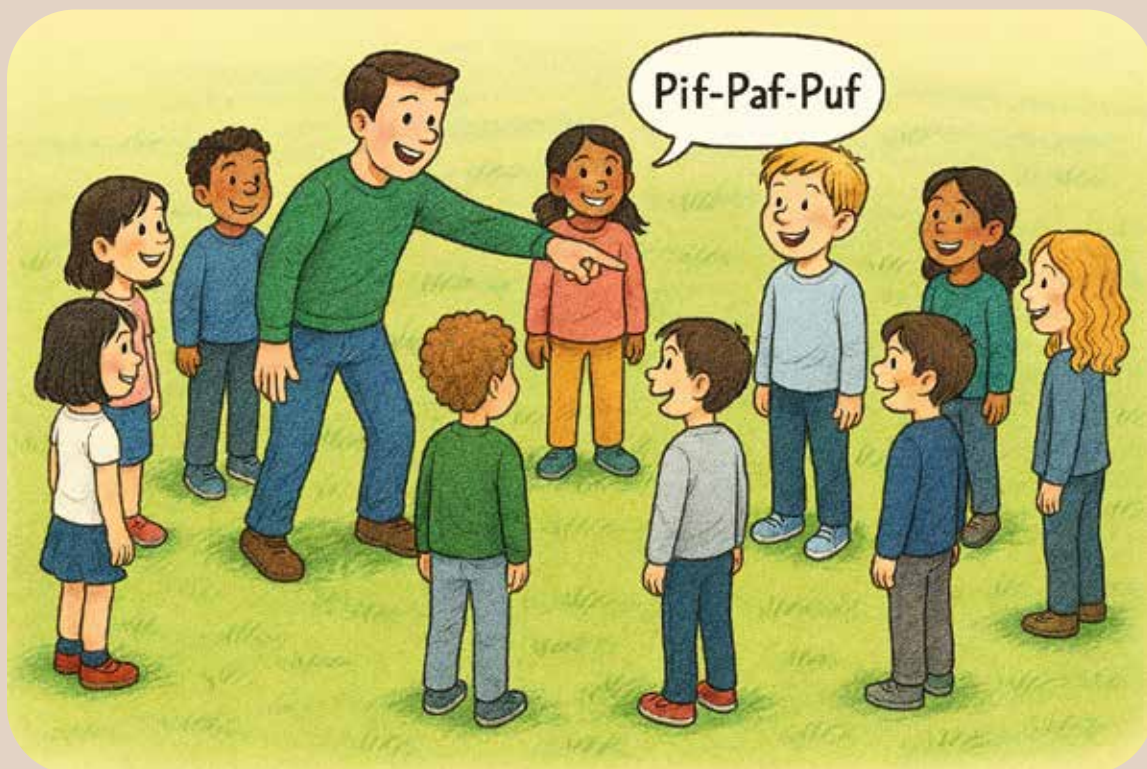
Vær altid opmærksom på, om du styrer dialogen for meget. Jo mere indhold (fx nye spørgsmål) i stedet for struktur, du tilfører dialogen, jo større risiko er der for, at eleverne mister ejerskab over dialogen og ikke kan relatere til indholdet. Der er også en risiko for, at eleverne i stedet for at tænke selvstændigt, tænker, at de skal finde det svar, de tror, læreren har.

BILAG 3

LEG: Pif-Paf-Puf

Alle eleverne står foran deres plads i rundkredsen med læreren. Legen går ud på, at læreren peger på en elev i rundkredsen og siger enten:

- 1 "pif-paf-puf" >
eleven skal nå at sige puf, inden læreren har sagt sætningen færdig
- 2 "puf" >
eleven skal være helt stille
- 3 "hvad laver du?" >
eleven skal sige og vise noget (fx "jeg hopper", "jeg klør mig i håret", "jeg rækker tunge").
Man må ikke sige og vise det samme som den forrige elev – det skal være en ny aktivitet.

Der skal holdes et godt tempo. Hvis ikke eleven, som læreren peger på, når at gøre det, der er reglen, eller gør noget forkert, så er eleven ude og skal sætte sig ned.

Du kan gøre legen lettere ved fx kun at tage regel **nr. 1** og **2** med i starten eller regel **nr. 1** og **3**.

Start altid med en prøverunde, hvor alle er med, og hvor eleverne ikke ryger ud af legen, inden I går rigtigt i gang. I takt med at eleverne forstår legen, kan tempoet sættes op. Læreren er altid dommer.

BILAG 4

LEG: Oste-Sofa

Alle eleverne sidder på deres plads i rundkredsen. Legen starter med, at eleverne bliver præsenteret for et mærkeligt, sammensat ord fx "oste-sofa", som læreren skriver op på tavlen, og som eleverne nu skal forklare betydningen af. Lad evt. eleverne starte med kort at drøfte betydningen af ordet i en makkersnak og derefter i plenum.

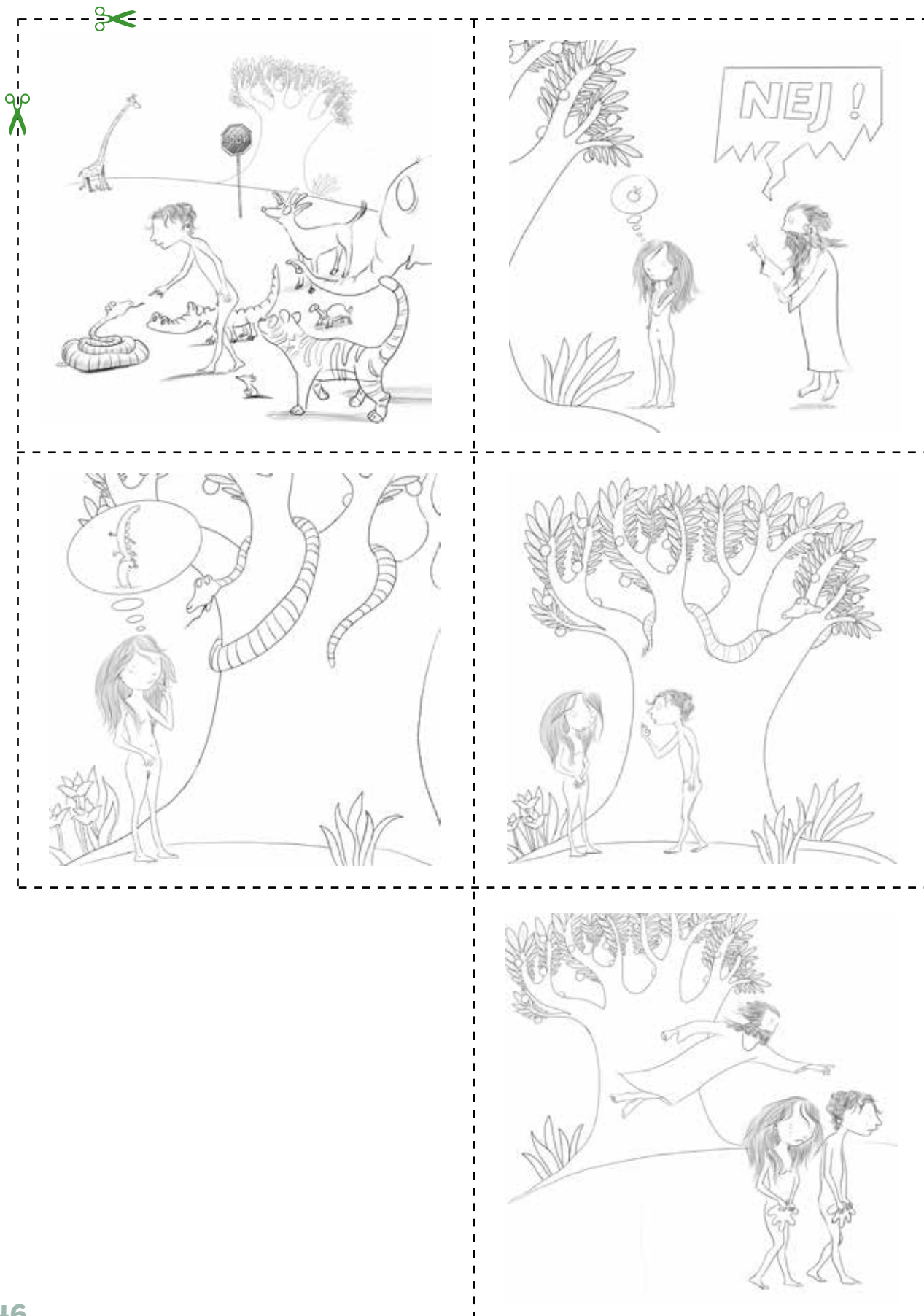
Bed derefter alle eleverne om at tænke på ét ord (ikke sammensat, fx 'hest' eller 'skole'). To elever udpeges til at hviske hver deres ord i læreren venstre og højre øre. Ordene kombineres så til et nyt sammensat ord, der skal forklares. Læreren må gerne tilpasse ordene lidt, så de kan sammensættes (hvis ordene er 'hest' og 'måne' kan læreren vælge at sammensætte det til hestemåne eller månehest eller spørge eleverne, hvad de synes). Gentag dette et par gange med nye ord.

Hvis eleverne skal udfordres mere, kan der efterhånden benyttes abstrakte ord fx begreber som kærlighed eller tid).

Målet for legen er, at eleverne kommer med så mange gode forklaringer på ordets betydning som muligt. Det handler om at være fantasifuld, kreativ og give overbevisende forklaringer.

KOPIARK 1

5 Tegninger til lydfortællingen

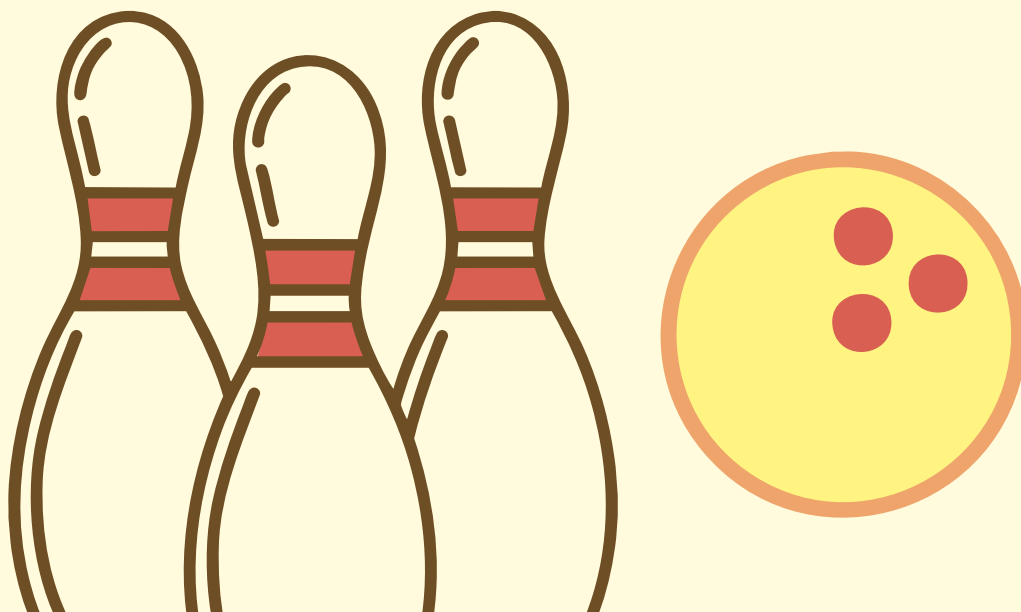

KOPIARK 2

Begrebsbowling med OPDAGELSE

Vælt de 10 kegler sammen med din bowlingmakker. Hvis en af jer kan svare på spørgsmålet, så har I væltet keglen.

- 1** Noget, man kun kan opdage, hvis man går i skole.
- 2** Noget, som kan opdages på internettet/online
- 3** Noget, som kan opdages med et mikroskop eller en stjerneikkert
- 4** Noget man kun kan opdage, hvis man kigger rigtig, rigtig længe det samme sted
- 5** Noget, som kun mennesker kan opdage (selv verdens klogeste hund kan ikke opdage det!)
- 6** Noget, som du kan opdage, hvis du har det klogeste hoved og massevis af penge
- 7** Noget, du ville ønske, blev opdaget
- 8** Noget, som børn har opdaget, men voksne aldrig eller sjældent opdager
- 9** Noget, som ingen nogensinde kommer til at opdage - måske
- 10** Noget, man kan opdage, når man er helt stille i rigtig lang tid

BAGGRUNDS- TEKSTER

Fællesskabsopbyggende undervisning

Alle børn har brug for at være en del af meningsfulde og inkluderende fællesskaber, og skolen har en vigtig opgave i at tilbyde elever dette med afsæt i skolens kerneopgave, nemlig undervisningen:

“Det er vigtigt, at en klasse fungerer som et fællesskab, for det er med til at sikre, at alle klassens elever føler et tilhørsforhold i klassen. Det er med til at skabe den tryghed, der kræves for at være i en god udvikling socialt, psykisk og kognitivt. Klassens fællesskab er en base for de fleste af de aktiviteter, der hænger sammen med det at gå i skole”, skriver Ove Christensen, Adjunkt på Professionshøjskolen Absalon på Folkeskolen.dk (<https://www.folkeskolen.dk/dannelse-i-faellesskab/>)

Fællesskabsopbyggende undervisning handler om at tilrettelægge og gennemføre undervisning, der efterstræber en bevidst sammenvævning af det faglige stof og klassens sociale liv. Pointen er at skabe et læringsmiljø, hvor elever i arbejdet med det faglige stof samtidig oplever inklusion, værdsættelse og aktiv deltagelse i et meningsfuldt fællesskab.

Fællesskabsopbyggende undervisning er altså bl.a. kendetegnet ved at lægge særligt vægt på

- at elever føler sig set og anerkendt
- at relationer mellem elever, og mellem elever og lærer, er positive og støttende
- at undervisningen rummer samarbejde, dialog, medbestemmelse og differentiering i form og indhold, så alle kan deltage
- at de fysiske og psykiske rammer (fx klasse-lokalet, klasserumskultur, regler og rutiner) understøtter fællesskab og modarbejder eksklusion eller isolation.

Dramaøvelserne og Filosofi med børn, der anvendes i dette undervisningsforløb, er didaktiske greb, der taler ind i intentionen om fællesskabsopbyggende undervisning. Det er undervisningsaktiviteter, der tilgodeser og sammenvæver både et fagligt og socialt aspekt af undervisningen, og aktiviteter, der sigter på at skabe aktiv og tryk deltagelse, inddragelse, samarbejde og sammenhold.

I dramaøvelserne bliver eleverne bevidste om bibelfortællingens handlingsforløb og tematikker (**det faglige aspekt**) igennem øvelser, hvor de skal samarbejde med deres egne kroppe som ressource. Når man arbejder ikke-sprogligt, men

med kroppen, så inviterer man potentielt flere med ind i samtalen ved at give mulighed for at komme til orde gennem kroppen frem for gennem kun det verbale. I øvelserne ligger også en samskabelsesproces og en nødvendig 'forholden sig til hinanden' i det fysiske nærvær, som øvelserne fordrer og hele tiden med afsæt i et fælles tredje (ikke med afsæt i 'dit' eller 'mit' (**det sociale og fællesskabende aspekt**)).

Ligeså arbejder eleverne med bibelfortællingens filosofiske indhold (**det faglige aspekt**) igennem den filosofiske dialog, hvor igennem de "træner"

fællesskab. En vellykket dialog kræver både opmærksomhed på og åbenhed for klassekameraterne forskellige perspektiver og gør eleverne opmærksomme på fællesskabets styrke ift. at undersøge et fænomen. I praksis trænes fællesskabet i form af lytning, turtagning, at optage og bygge videre på hinandens udsagn m.v. (**det sociale og fællesskabende aspekt**).

Du kan læse mere i "Fællesskabende didaktikker", 2023, (red.) Helle R. Hansen, Torben N. Rasmussen & Anne Søndberg, KvaN

Filosofi med børn

Filosofi med børn kommer i mange former. I dette forløb anvendes *Filosofi med børn* i form af tilgangen udviklet af den amerikanske filosof og pædagog Matthew Lipman i 70'erne kaldet "Philosophy for Children" (også kendt under forkortelsen P4C) og videreudviklingen af denne af den engelske lærer og filosof Peter Worley.

Målet med *Filosofi med børn* er at gøre filosofi tilgængeligt for børn, ikke som et fag om filosoffer, teorier eller filosofiens historie, men som en praksis, der hjælper dem til at tænke selvstændigt, undersøgende og reflekteret. Det handler altså om at dyrke den filosofiske åre, børn allerede har i sig, og om at facilitere aktiviteter, der lader dem øve sig i at tænke filosofisk. Forstået på den måde kan alle lige fra børnehavealder til plejehjemsalder deltage i en filosofisk dialog.

Kernen i *Filosofi med børn* er **den filosofiske dialog**, hvor eleverne sammen undersøger åbne spørgsmål, der ikke har entydige svar. Dialogen ledes af en facilitator (ofte læreren), der med spørgsmål og struktur hjælper eleverne til at:

- lytte til hinanden og bygge videre på hinandens idéer
- udforske forskellige perspektiver
- begrunde deres synspunkter

- udvikle et sprog for at tale om abstrakte begreber.

Intentionen i *Filosofi med børn* er altså at få børn til at undre sig, stille spørgsmål og udforske et fænomen i verden i et trygt, undersøgende fællesskab. Eleverne øver sig igennem den fælles filosofiske undersøgelse i at tænke sig om, reflektere, argumentere, forstå og evaluere deres egne og andres synspunkter og at koble forskellige udsagn med hinanden.

Et særkende i *Filosofi med børn* er, at læreren træder ud af sin vante underviserrolle og ind i rollen som facilitator, hvis vigtigste opgave er at hjælpe den filosofiske elevdialog på vej. Facilitatoren skal hele tiden forsøge at bane vejen for, at eleverne selv finder en vej, selv finder en konklusion og selv dykker ned i det, de finder relevant og interessant for undersøgelsen. Det gør facilitatoren bedst ved at forholde sig så neutralt som muligt til dialogens indhold og ved at undgå at få dialogen rettet hen imod en bestemt konklusion. Læreren er dog samtidig tydeligt til stede i form af den struktur, læreren skaber for dialogen og brugen af forskellige spørgeteknikker, der driver dialogen "frem" – ikke mod en konklusion men

mod en større og dybere forståelse af sagen/fænomenet. Der kan gives forskellige gode grunde til at inddrage filosofiske dialoger i undervisningen. En grund kan være et ønske om at styrke forskellige kompetencer hos eleven igennem elevens deltagelse i den filosofiske dialog:

- **Faglige kompetencer** – fx ved at eleverne får mulighed for at dykke dybt og undersøgende ned i begreber og emner, at give et sprog
- **Faglige kompetencer** – fx ved at eleverne får mulighed for at dykke dybt og undersøgende ned i begreber og emner, at give et sprog forbundet med et bestemt emne
- **Kognitive kompetencer** – fx evnen til at tænke kritisk, argumentere, reflektere, undersøge antagelser og overveje flere perspektiver, sprogfærdigheder
- **Sociale kompetencer** – fx evnen til at lytte aktivt til andre, vente på tur, bygge videre på hinandens ideer, at være bidragende til et respektfuld samtalerum, evnen til avanceret og samarbejdende dialog
- **Personlige kompetencer** – fx få selvindsigt og opbygge mod og selvtillid igennem deltagelse, få en stemme

En grund til at træne disse kompetencer hos eleven igennem den filosofiske dialog kan være det dannelsesmæssige perspektiv i at klæde elever på til at kunne forholde sig kritisk og/eller nuanceret til egne (for)domme om verden: *“Vi har alle sammen oplevelser og kundskaber fra tidligere med os i bagagen, og denne forforståelse hjælper os til at tolke det, vi ser, inden vi har sat os nærmere ind i tingene (Gadamer, 1994/1960). Men den kan også resultere i, at vi alt for tidligt og fordomsfuldt drager forhastede slutninger om det, vi oplever. Derfor er det nødvendigt, at man indtager en frugtbar og kritisk holdning til sine egne teorier, også selv om det, man erfarer, ser ud til at passe med det, man allerede tidligere har tænkt.”* (Ann S. Philgren, 2011, “Sokratiske samtaler i undervisningen”, s. 35).

I den filosofiske dialog udfordres elevernes (og måske også lærerens) fordomme og forudan-

tagelser igennem de filosofiske dilemmaers og tankeeksperimenternes fordring til at tænke sig om – de kalder helt umiddelbart på eftertænk-somhed, og fordomme “virker ikke” her. Typisk vil de filosofiske spørgsmål, og den måde man arbejder med den filosofiske dialog i *Filosofi med børn*, helt naturligt fremdrage de umiddelbare domme, vi har om verden omkring os og samtidig tydeliggøre, at disse domme netop bare er *umiddelbare* og afspejler ét perspektiv ud af flere mulige.

En grund til at inddrage filosofiske dialoger i undervisningen kan også være et ønske om, i en skolekontekst, at give børn en oplevelse af at blive anerkendt, at blive lyttet alvorligt til og taget seriøst med de perspektiver, tanker og ideer barnet nu måtte have – ikke blot af omsorg, men fordi barnets perspektiv har værdi i sig selv. Som når vi lytter til et voksent medmenneske med forventningen om at kunne lære noget om verden igennem dette andet menneskes forståelse og udlægning af verden. I *Filosofi med børn* er der nemlig et grundlæggende ideal om, at alle parter – lærer (facilitator) såvel som elever (samtaledeltagere) – forsøger at lytte oprigtigt og er indstillet på at forstå de forskellige perspektiver og ideer, der kommer til syne i dialogen.

Filosofi med børn (P4C) bruges i dag i mange lande og på tværs af klassetrin, og forskning peger på, at det ikke kun styrker elevernes kritiske tænkning men også deres sociale og emotionelle kompetencer.

I Bilag 2 kan du læse om principper for facilitering af filosofiske dialoger med elever.

Du kan også læse mere om Filosofi med børn i dansk kontekst hos følgende aktører inden for feltet: Tankespirene (www.tankespirene.dk), Filosofi i skolen (<https://www.sdu.dk/da/filosofiiskolen>), Filosofipatroljen (<https://www.filosofipatroljen.dk/>) og Rum for Undren (<https://www.rumforundren.dk/>). Dansk Netværk for Filosofi med børn inviterer desuden årligt til netværksmøde for alle interesserede, hvor man også kan få indsigt i feltet.

Om valget af IDAJESSENS bibelhistorie

Hvorfor det?

I Danmark har vi et stort udvalg at vælge mellem, når det drejer sig om børnebibler. I forløbet *Filosofi med børn* – den med Adam og Eva har et kriterie for os været at vælge den bibelske genfortælling, der åbner den filosofiske dialog bedst. Børnebibelen som genre har i de seneste årtier oplevet en bemærkelsesværdig opblomstring og popularitet. Det ses ikke mindst af de imponerende salgstal, som børnebiblerne bliver ved med at præstere på bogmarkederne. Årsagen er nok den, at børnebibler er en populær gave at give et dåbsbarn, og at de fleste kirker har tradition for at forære et eksemplar til dåbsfamilien. Det betyder, at børnebibler i dag er den primære kilde til at formidle den bibelske og kristne tradition for børn og deres familier til brug i private hjem. Og der er mange gode forfattere, der har kastet sig ud i ærinde: Kim Fupz Aakeson, Synne Garff, Sigurd Barrett, Johannes Møllehave, Bjarne Reuter og Ida Jessen m.fl. Listen er lang.

Ida Jessens *Bibelhistorier* udkom i 2016 på forlaget Bibelselskabet, og lagde sig ind i strømmen af forholdsvis nye udgaver børnebibler, der fortæller de flere tusind år gamle historier på nye måder.

Analyser viser, at de moderne børnebibler insisterer på, at de bibelske fortællinger har relevans i nutidige børns liv, samt at de etiske og sociale værdier, som bliver præsenteret som positive i børnebiblerne, stemmer overens med de vestlige demokratiske samfund, som børnebiblerne udspringer af.

Gudskarakteren i alle moderne børnebibler er, at Gud er god og rar. Udgangspunktet og omdrejningspunktet for børnebiblernes narrativer er gudskarakterens ønske om, at mennesker skal leve kærligt og fredeligt sammen her på Jorden. Der eksisterer dermed en høj grad af sammenfald mellem børnebiblernes etik og menneskesyn og de værdier, der generelt præger vores samtid. Gudskarakteren er en maskulin, antropomorf gud, der i sin faderlige kærlige relation med menneskene forsøger at vejlede og inspirere det kompetente og frie menneske.

"I forløbet *Filosofi med børn* – den med Adam og Eva har et kriterie for os været at vælge den bibelske genfortælling, der åbner den filosofiske dialog bedst."

Gud savner nogen at tale med

Bibelhistorier af Ida Jessen og Hanne Bartholin indledes som de øvrige værker med, at Gud skaber verden. Guds motiv for at skabe er, at han længes efter lys og liv og altså noget og nogen at have en relation til (Jessen 2016, s. 11). Gud er glad for ikke at være alene mere, men selv når verdenen og alle dyrene er skabt, synes Gud stadig at der mangler noget: "når han talte til dyrene, kunne de ikke svare ham, og de forstod heller ikke, hvad han sagde. Så fik han en idé. Gud sagde: Jeg vil skabe et menneske, som jeg kan tale med." (Jessen 2016, s. 17 + 18)

I *Bibelhistorier* er det altså en relationel gud, der vil samtalen og derfor skaber mennesket (fordi dyr ikke kan samtale), og det er ønsket om relation, der er den drivende kraft i Guds skabertrang.

Det Gamle Testaments Gud er langt hen ad vejen streng og uransagelig, men i Ida Jessens fortolkning tilføjes han undertiden visse menneskelige træk. Ida Jessen digter med og skriver en gudskarakter frem, hvor Gud er mere menneskelig i sit behov for at være i relation med nogen.

Fra tilstedeværende til nærværende på afstand

I bibelfortællingen om Adam og Eva sker der et brud i den ellers nære relation, mennesket har med Gud. Det sker i det øjeblik mennesket bryder Guds forbud mod ikke at spise af Kundskabens Træ. Et klassisk teologisk begreb for dette brud er Syndefaldet – dengang synden kom ind i verden. Og det er mennesket, der synder og dermed er skyld i, at den paradisiske tilværelse med Gud i haven for altid er slut.

Guds reaktion på Adam og Evas overtrædelse er da også i Ida Jessens udgave, at Gud bliver forskrækket, vred og skuffet. En meget genkendelig følelsesmæssig reaktion fra en forælder, der har grebet sine børn i at have gjort noget meget farligt, der vil få store konsekvenser. Men Ida Jessen insisterer på den relationelle gudskarakter i den videre dialog. Hvor Gud i den autoriserede Bibel forbander både slangen og den jord, Adam og Eva skal leve af samt straffer dem med smerte, kamp for føden og i sidste ende døden – og slår to streger under det ved at lade Edens Have bevogte af keruber med sværd af lynild, så vejen tilbage er umulig – så viser Gud i Ida Jessens fortælling medfølelse og omsorg.

Adam spørger ”Men har vi så slet ikke dig mere, Gud? Og til det svarer Gud: ”I kan altid tale til mig. Jeg kommer nok ikke til at svare jer ret mange gange, for den tid er forbi. Men jeg vil altid høre på jer. Og jeg vil være glad, når I er glade, og ked af det, når I er kede af det. Og nu skal I gå. Her er jeres tøj. Og gå så” (Jessen 2016, s. 32).

Selvom menneskene må flytte ud af Guds vidunderlige have, hvor de havde daglig kontakt med Gud, forsætter relationen altså, også selvom menneskene ikke længere kan forvente svar fra Gud, hver gang de vil i kontakt med ham. Men Gud viser medfølelse og lydhørhed og er dermed stadig nærværende, selvom han nu er på afstand.

Slangen som filosofisk kick-starter

Slangen i Paradis ses traditionelt som en manifestation af det onde, der lokker mennesket i synd. Den beskrives i den autoriserede udgave af Bibelen som snedig og i 2020-udgaven som udspekuleret. Om slangen i Ida Jessens genfortælling kan man tilføje flere karaktertræk, der ikke nødvendigvis er negativt ladede: Slangen har sin egen mening – den vil ikke umiddelbart accepterer en autoritet, der vil bestemme dens navn. Den medvirker til at Eva går fra at være en adlydende mage til Adam til et tænkende menneske ved at stille et kløgtigt spørgsmål: Hvorfor har Gud vist jer træet, hvis han ikke vil have, at I tænker på det? Og så laver den et tankeeksperiment med Eva, der vender Guds forbud på hovedet. Eksperimentet beviser, mener slangen, at Adam og Eva netop *skal* tænke på træet. Altså gøre det *modsatte* af, hvad Gud har sagt. Og derfor kan de også med rette stille sig spørgende overfor den konsekvens, Gud har sagt der er, hvis de spiser af træet. Kan det virkelig passe, at de skal dø? Slangen bliver på den måde en kick-starter til, at mennesket begynder at stille spørgsmål, tænke selv, handle på egen hånd. Isoleret set er disse dyder jo faktisk dem, der efterstræbes i enhver undervisningssituation og er selve dannelses-målet i skolen.

Denne spørgende, undrende, eksperimenterende tilgang, hvor tænkningen udfordres, 'sandheder' vendes på hovedet, er noget vi også efterstræber i Filosofi med børn.

Derfor mener vi, at Ida Jessen-udgaven er mest oplagt i denne sammenhæng, fordi den åbner for en mere ægte filosofisk dialog om skyldig/ uskyldig, da Jessens slange ikke på forhånd er negativt ladet med onde motiver. Den stiller først og fremmest kloge spørgsmål og inviterer Eva til at reflektere over sandhed og løgn – og til at stille spørgsmål til autoriteten. Det er det, der er vores argumentation for valget, i hvert fald.

Udenfor haven græder Eva over det tabte paradis: "Åh," græd Eva, "Er det sådan det er at være klog?" Igen møder vi et virkeligt godt spørgsmål, som vi oplagt kan filosofere over. Har kundskab en pris?

Ida Jessen efterlader ikke Adam og Eva i den fuldstændige håbløshed. Med Adams afsluttende replik trøster han Eva (og læseren) og tager samtidig opgaven på sig; at være menneske i en verden med modgang. Det skal nok gå.

KILDER:

Børnebibler som traditionsformidling,
Louise Heldgaard Bylund, Ph.d.-afhandling
Aarhus Universitet 2021

Børnebibelen som kulturelt erindringssted
mellem kirkekristendom og kulturkristendom,
lektor Kasper Bro Larsen, Aarhus Universitet 2019

KRISTIAN LETH: Historien om Adam og Eva i Paradisets Have

**Uddrag fra Kristian Leths bog "Verdens vigtigste bog
– Kristendommen, Bibelen og vores verden"
(2024), Lindhardt og Ringhof, s. 63-67**

Historien om Paradisets Have er i sig selv en af to forskellige beskrivelser af verdens skabelse, der ligger direkte efter hinanden. Begge fortællinger starter fra ingenting og forklarer, på to vidt forskellige måder, hvordan Gud skabte verden. Selv menneskene bliver til på to forskellige måder. I den første version skaber Gud manden og kvinden i en enkel gerning, men det er i den anden, mere eventyrlige version, at vi får hele dramaet om Adam, der først er alene, indtil Gud skaber kvinden af hans ribben.

Da Adam har fået sin Eva, lever de tilsyneladende uden et indre liv. "De skammede sig ikke," står der. De har altså ingen selvindsigt, de ser ikke sig selv udefra. De er uskyldige eller ubevidste. Som i alle gode eventyr er der kun én ting, de ikke må, og det er at spise frugterne fra det træ, der giver kundskab om godt og ondt. 'Godt og ondt' kan her forstås som en mængdebetegnelse, som når man siger, at der er plads til både stort og småt, eller at der er noget til både høj og lav. Det er altså en betegnelse for kendskab om godt og ondt og alt derimellem.

Hvis man skal beskrive det, der adskiller dyr (eller små børn) fra tænkende mennesker, så er fraværet af skam og manglende på indsigt om godt og ondt et forrygende sted at lande. Adam og Eva kan forstås som væsener, der minder om dyr. Dyr, der endnu ikke fortæller historien om sig selv og derfor ikke er plaget af en menneskelig moral eller fordømmelse.

Men slangen er det snedigste væsen i haven, og den lokker Eva til at spise af frugten, og hun giver den videre til Adam, så han kan tage del i den. Og hvad er det, der sker? Ja, deres øjne åbnes, og de ser, at de er nøgne. Det er dér, skammen opstår, når mennesker pludselig opdager, hvordan det fremstår, hvordan det, vi gør, opfattes og dømmes. Det virker egentlig uskyldigt nok, men bevidstheden om sig selv i verden og evnen til at se sig selv udefra har katastrofale og episke konsekvenser for menneskedyret. (...)

"Jeg bliver åndeløs, når jeg læser historien, fordi den fortæller det hele. Den indkapsler den menneskelige betingelse i en kort historie uden et stort, kompliceret plot."

Det, der følger, er Guds dom over de to for deres handlinger og derved over alle deres efterkommere. Det er en klagesang, en forbandelse af mennesker (og slanger). Eller måske er det egentlig bare en overvældende smuk beskrivelse af det, det er at være menneske? (...)

Konsekvensen af denne øjenåbning, denne bevidstgørelse, er, at mennesket skal tjene til føden i sit ansigts sved. Han skal arbejde med

jorden under sig, og den skal føles som forbandet for ham. (...) Derudover skal menneskene nu begære hinanden, og kvindens fødsel vil være lang og pinefuld.

Den sidste linje er ret tankevækkende. Rent biologisk adskiller mennesker sig fra dyr ved at have uforholdsmæssigt store hjerner. Faktisk er menneskets hjerne så kompliceret, at den ikke er færdigudviklet, når vi bliver født - ja, vi kan ikke engang gå eller klare os selv før flere år efter, når hjernen er vokset til. Kontraster det med en girafunge, der rammer jorden, rejser sig op og følger efter sin mors flok. Grunden til, at vi bliver født så uforholdsmæssigt tidligt, er, at hvis vi først skulle blive født, når vores hjerne er færdigudviklet, ville vores hoveder være for store til, at fødslen kunne lade sig gøre. For store til at kunne passere gennem kvindens bækken. (...) Og ironien er, at de store menneskehjerner netop er grunden til, at fødsler er så relativt meget mere smertefulde for en menneske kvinde end for de fleste dyrearter.

Det er historien om det, der gør os til mennesker. At vi forstår os selv i verden, som del af en fortælling, i den kontekst, der er vores familie, vores historie, vores fremtid, vores omgivelser. At vi har en indsigt og en evne til at evaluere verden som enten god eller ond, til at lade den med mening. Men det er også vores største forbandelse, grunden til, at menneskets liv er fyldt med eksistentiel undren, forvirring, angst, tvivl, skam og fremtidsfrygt. Følelser, som dyr (og små børn med ikke-færdige hjerner) ikke har på samme måde. Følelser, der er betinget af netop vores evne til at se os selv nøgne.

Jeg bliver åndeløs, når jeg læser historien, fordi den fortæller det hele. Den indkapsler den menneskelige betingelse i en kort historie uden et stort, kompliceret plot. Jeg kan ærlig talt ikke komme med et mere præcist bud i verdenslitteraturen på en fikcionalisering af tilværelsens blanding af velsignelse og forbandelse. (...)

